

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta provozně ekonomická

Katedra práva

Diplomová práce

Trestní řízení s mladistvými v teorii a praxi v ČR

Martin Havelka

© 2011 ČZU v Praze

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Trestní řízení s mladistvými v teorii a praxi v ČR vypracoval samostatně a použil jen pramenů, které cituji a uvádím v příložené bibliografii.

V Praze dne 10. března 2011

.....

podpis autora práce

Poděkování

Chci poděkovat vedoucímu této práce JUDr. Ing. Pavlu Pikolovi za cenné rady a připomínky, a dále mým komunikačním partnerům za ochotu a trpělivost.

Trestní řízení s mladistvými v teorii a praxi v ČR

Souhrn

Svou diplomovou práci jsem věnoval trestnímu řízení s mladistvými, jenž je upraveno v zákoně č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Zamýšlel jsem se nad jednotlivými opatřeními ukládanými mladistvým pachatelům protiprávních jednání, nad úskalími jejich praktického využívání a jejich možnostmi jako nástroji k nápravě mladistvého delikventa.

V teoretické části práce jsem nejprve seznámil čtenáře se základními pojmy této problematiky a popsal historický vývoj trestního řízení na našem území. Dále jsem se zabíral důvody vzniku samostatné právní úpravy, popsal jsem jednotlivé orgány činné v trestním řízení s jejich právy a povinnostmi ve vztahu k mladistvým a blížeji se věnoval jednotlivým opatřením, která jsou jim v přípravném a trestním řízení ukládána.

V praktické části jsem na základě polostrukturovaných rozhovorů se specializovanými pracovníky jednotlivých orgánů hodnotil přínos nové právní úpravy a to zejména z hlediska preventivních účinků ukládaných opatření, možnosti nápravy mladistvého pachatele, jeho převýchovy a znovuzачlenění do společensky vyžadovaných sociálních vztahů. Dále jsem se zamýšlel nad možnostmi jednotlivých orgánů podílejících se na tomto procesu z hlediska jejich právního postavení určeného jim novou zákonnou normou – zákonem o soudnictví ve věcech mládeže.

Klíčová slova:

Trestní řízení, mladistvý, provinění, delikvence, ochranná opatření, trestní soudnictví, náhrada škody, kriminalita

Prosecution of juvenile in legislation and practice in the Czech republic

Summary

The thesis deals with prosecution of juvenile defined by the law no. 218/2003 Coll. concerning responsibility of juvenile for unlawful acts and judiciary of juvenile case. I reflected on particular measures imposed on youthfull offenders of infringement, difficulties of their practical application and possibility of using them as instruments to correct juvenile.

In the theoretical part, readers were firstly familiarized with basic terminology of this issue and with historical development of prosecution in our region. Next, I focused on reasons for formation of separate legislation, I described particular authorities of prosecution and their rights and duties referring to juvenile and, finally, I concentrated on individual measures imposed within preparatory proceeding and prosecution.

In the practical part, on the basis of semistructured interviews with specialists from particular authorities, I was evaluating benefits of the new legislation, especially in terms of preventive effects of imposed measures, next, possibilities of juvenile correction, his / her reeducation and reintegration in social relationships required by society. Furthermore, I reflected on individual authorities participating on this process and their role stated by the new legal standard – law of judiciary of juvenile case.

Keywords:

Prosecution of juvenile, juvenile, wrongful act, juvenile delinquency, protective treatment measure, criminal justice, reparation for an injury, criminality

1	Úvod.....	10
2	Cíl práce a metodika	11
2.1	Cíl práce.....	11
2.2	Metodika	12
3	Vymezení základních pojmů a historie trestního zákonodárství ve věcech mládeže ..	14
3.1	Výklad pojmů	14
3.1.1	Dítě.....	14
3.1.2	Mladistvý	14
3.1.3	Mládež	15
3.1.4	Delikvence	15
3.1.5	Kriminalita.....	15
3.1.6	Protiprávní čin.....	15
3.1.7	Provinění.....	15
3.1.8	Trestný čin	16
3.1.9	Opatření	16
3.1.10	Soud pro mládež	17
3.1.11	Přípravné řízení.....	17
3.1.12	Trestní řízení	17
3.1.13	Trestní stíhání	17
3.2	Historie trestního zákonodárství ve věcech mládeže	17
4	Popis Zákona o soudnictví ve věcech mládeže.....	21
4.1	Obecný úvod	21
4.2	Důvody vzniku nové úpravy.....	22
4.3	Základní zásady trestního řízení ve věcech mladistvých.....	24
4.4	Soulad zákona č. 218/2003 Sb. s ústavním pořádkem ČR, mezinárodními smlouvami a ostatními právními předpisy.....	26
4.4.1	Soulad zákona č. 218/2003 Sb. s ústavním pořádkem ČR	26
4.4.2	Soulad zákona č. 218/2003 Sb. s mezinárodními smlouvami	27
4.4.3	Vztah zákona č. 218/2003 Sb. k ostatním předpisům.....	28
5	Delikventní mládež.....	29
5.1	Popis charakteristik delikventní mládeže	29
5.2	Znaky trestných činů páchaných mladistvými.....	32
5.3	Příčiny kriminality mládeže.....	35
5.4	Stav, struktura a vývoj kriminality mládeže	35
6	Orgány činné ve věcech kriminality mládeže.....	40
6.1	Charakteristika trestního řízení ve věcech mladistvých	40
6.2	Orgány činné trestním řízením s mladistvými.....	42
6.2.1	Soudy pro mládež a státní zástupci pro mladistvé.....	42
6.2.2	Probační a mediační služba.....	44
6.2.2.1	Probace.....	46
6.2.2.2	Mediace.....	47
6.2.3	Orgán sociálně-právní ochrany dětí	48
7	Jednotlivá opatření ukládaná mladistvým pachatelům	50
7.1	Výchovná opatření	51
7.2	Ochranná opatření.....	51
7.3	Trestní opatření	52
8	Příklad z praxe	54
9	Analýza současného stavu s návrhy na řešení	55

9.1	Výchovná opatření.....	56
9.2	Trestní opatření.....	62
10	Závěr.....	68
11	Seznam použitých zdrojů.....	71
12	Přílohy.....	74

1 Úvod

Ve své práci jsem se rozhodl zaměřit na osoby mladistvé, tedy osoby ve věku od 15. do 18. roku života, které již jsou dle platné právní úpravy zodpovědné za své protiprávní činy. V rámci trestního řízení jsou po svém odhalení vtaženy do soukolí orgánů činných v trestním řízení, které je vyslychají, vyšetřují, hodnotí, následně soudí a poté nad nimi vynesou rozsudek, který v případě uznání viny zásadně mění jejich dosavadní život. Celý tento postup je upraven zejména v Zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změnách některých zákonů (dále jen ZSVM), který nabyl účinnosti 1. ledna 2004. Jedná se o poměrně novou právní normu, která přináší oproti původní úpravě řadu nových nástrojů, opatření i možností jak s delikventní mládeží zacházet.

Trestná činnost mládeže je velmi vážným společenským problémem a jejímu snížení a omezování by se proto měla v budoucnu věnovat ještě větší pozornost než doposud. Je to velmi závažné téma už proto, že ovlivňuje každého z nás. Jelikož jsou děti a mladiství naší budoucností, rozhodně bychom se neměli k této problematice stavět lhostejně.

O páčání provinění (trestných činů) se veřejnost často doslechne pouze z médií, kde bývá zmíněna pouze způsobená škoda na majetku, na zdraví a na životech a hlavně způsob, jakým byl trestný čin spáchán. Zejména pak bývá vyzdvižována případná brutalita útoku a zvláště těžký následek trestného činu. Na základě těchto neúplných informací dochází veřejnost poté k závěrům, že je třeba pachatele těchto skutků vyloučit ze svých řad a zamezit jim tak v možnosti opakovaně uškodit ostatním. Jako nejvhodnější prostředek se poté nabízí umístění do ústavů nebo dokonce do vězení. Takovýto vyřčený „ortel“ však nebere v úvahu okolnosti, které vedly mladistvého ke spáchání protiprávního jednání. A to ať už se jedná o rodinné zázemí, partu, ve které se jedinec pohybuje, nebo poruchu chování, kterou nedokáže nijak ovládat. Vždy však samotnému spáchání předchází souhrn různých vlivů, které mladého pachatele k němu přivedly.

Jako cíl své práce bych chtěl provést částečnou analýzu této specifické trestné činnosti a dále práci a postupy následných složek, které se snaží o nápravu pachatelů a jejich začlenění do společnosti. Při tomto budu spolupracovat zejména se specializovanými žalobci – státními zástupci Okresního státního zastupitelství v Kolíně, vyšetřovateli Služby kriminální policie a vyšetřování PČR v Kolíně, soudci Okresního soudu v Kolíně a kurátory pro mládež Orgánu sociálně-právní ochrany dětí při Městském úřadu v Kolíně.

Komparací jejich vstupních a výstupních údajů bude poté možné shrnutí úspěšnosti jednotlivých nástrojů, které Zákon o soudnictví ve věcech mládeže orgánům činným v trestním řízení nabízí.

V teoretické části nejprve uvedu historii trestního zákonodárství ve věcech mládeže. Navazovat by měl stručný popis Zákona o soudnictví ve věcech mládeže a některých souvisejících norem. Také provedu srovnání nové právní úpravy (Zákon o soudnictví ve věcech mládeže) s úpravou předcházející (zvláštní ustanovení zákona č. 140/1960Sb.), což je nutné k vymezení změn, ke kterým přijetím nového zákona došlo. Dále popíši strukturu trestné činnosti mladistvých a znaky trestných činů. Pro dokreslení problematiky uvedu též popis toho, co se vlastně delikventní mládeží rozumí a jaké znaky ji odlišují jako specifickou skupinu od ostatní mládeže.

Hlavní výzkumná otázka mé diplomové práce zní: Zda a jak jsou jednotlivá opatření, ukládaná dle Zákona o soudnictví ve věcech mládeže, přínosná v trestním řízení s mladistvými? Praktická část zhodnotí jednotlivá opatření z hlediska jejich úspěšnosti, tedy nápravy pachatelů a preventivních účinků, který se od každého direktivního opatření očekávají. Na základě rozhovorů s kurátory pro mládež a dalšími pracovníky zmiňovaných institucí provedu analýzu této problematiky s uvedením konkrétních statistických údajů.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Cílem mé práce je objasnit příčiny vzniku delikventního chování mládeže a především zhodnotit na základě výsledků orgánů podílejících se na nápravě a začlenění odsouzeného jedince do společnosti jednotlivá opatření ukládaná jim soudy pro mladistvé po jejich uznání vinnými. Na základě rozhovorů se specializovanými pracovníky orgánů činných v trestním řízení s mladistvými, se budu snažit blížeji popsat vliv a možnosti nápravy jednotlivých opatření a jejich využití v praxi. Přínos těchto prostředků jsem identifikoval jako směřování k nápravě mladistvého a naplňování účelu zákona v rámci trestního řízení. Účel ZSVM, jak jej sám definuje, je totiž výsledkem shrnutí předchozí právní úpravy (zvláštní ustanovení zákona č. 140/1960Sb.) a nově specifikovaného účelu zacházení s mladistvými pachateli, který plyne jednak ze zvoleného přístupu společnosti k delikvenci mládeže a jednak z doporučení a zkušeností mezinárodních organizací (EU,

OSN atd.). Pokud zákon skutečně vede orgány činné v trestním řízení k naplňování tohoto účelu a bude tím alespoň částečně dosahováno nápravy mladistvých, bude přínosem trestnímu řízení. Ohledně nápravy mladistvého je třeba se ještě zmínit, že pod tímto pojmem rozumí zmírnění resp. odstranění projevů, kterými se vyznačuje delikventní mládež, odstranění příčin, které vedly ke spáchání provinění, zapojení mladistvého do běžného života a také zapojení rodiny do tohoto procesu z důvodu návratu mladistvého do rodinného prostředí, které jej bude nadále ovlivňovat. Vedle tohoto zákon stanoví, že mají být vytvořeny podmínky pro duševní a sociální rozvoj, má být zamezeno páčání dalších provinění a vyvozena odpovědnost za škodu a tato škoda odstraněna. Tyto dvě oblasti, tedy náprava a účel zákona, se prolínají a ve výsledku znamenají přínos pro mladistvého a pro společnost, jíž je členem. Z tohoto důvodu jsem formuloval cíl mé práce tak, jak jsem již zmínil: zda a jak jsou jednotlivá opatření ukládaná dle ZSVM přínosná v trestním řízení s mladistvými. Kromě již zmíněných ukazatelů jsem považoval za vhodné dotázat se komunikačních partnerů i na jejich názor, zda jsou zohledněny praktické možnosti jejich pracovišť, které se podílejí na trestním řízení s mladistvými. Přínos jednotlivých opatření je totiž úzce spjat s tím, jak na ně je praxe připravena a jak je bude moci v rámci svých možností provádět.

2.2 Metodika

Pro svůj výzkum jsem zvolil metodu kvalitativního výzkumu, jelikož se domnívám, že tato metoda mi umožní bližší poznání jednotlivých opatření a díky provedeným rozhovorům i pochopení případných problémů, které jejich výkon v praxi přináší. Stěžejní otázkou je, zda jsou tato opatření vhodná pro mladistvé delikventy. Jinak řečeno, jestli umožní dosáhnout jejich nápravy. Právě tato otázka mne přivedla na myšlenku provést rozhovory s kurátory pro mládež, kteří jsou s mladistvými jako orgán činný v trestním řízení v kontaktu nejdéle. Často již před spácháním provinění, které je přivedlo k soudu, mají mladiství nějaké výchovné či jiné problémy, kterou jsou podchyceny v evidenci kurátorů. Také po trestním řízení jsou mladiství v kontaktu s kurátory. Metodou kvalitativního výzkumu mohu zjistit, co si komunikační partneři myslí o jednotlivých opatřeních, lépe než metodou kvantitativní. Je totiž potřeba jim dát prostor pro vyjádření, kterého bych nedocítil metodami kvantitativního výzkumu.

Jako nástroj této metody jsem použil polostrukturovaný rozhovor, který můžeme označit jako „rozhovor pomocí návodu“¹. Návod je zde reprezentován seznamem otázek, které se musí v rámci daného rozhovoru probrat. Záleží na tazateli, jak získá potřebné informace (jakým způsobem, v jakém pořadí), nutné pro objasnění problému. Polostrukturovaný rozhovor umožňuje tazateli co nejlépe a nejvýhodněji využít čas pro rozhovor. Pomáhá udržet zaměření rozhovoru, ale zároveň dovoluje dotazovanému projevit i vlastní názory a zkušenosti. Spočívá v kladení předem sepsaných otázek a zároveň otázek, které vyvstanou až během rozhovorů.

Otázka č. 1: Je Zákon o soudnictví ve věcech mládeže zaměřen na nápravu mladistvého? Tedy na změnu jeho chování, posílení funkcí jeho sociálního a rodinného okolí a zohlednění osobnosti a charakteru mladistvého?

Otázka č. 2: Je souhrn jednotlivých opatření ukládaných soudy pro mladistvé dostatečný?

Otázka č. 3: Mají tato opatření dostatečný preventivní účinek a dochází tak k nápravě mladistvých pachatelů?

Otázka č. 4: Ukázala praxe užívání jednotlivých opatření na nějaká jejich úskalí a bylo by možno je nějak odstranit?

Otázka č. 5: Jaký je přínos jednotlivých opatření ukládaných soudy pro mladistvé?

Jsem si vědom toho, že rozhovory s několika specializovanými pracovníky nemohu zjistit tak ucelená data, která by se dala považovat za globálně (celorepublikově) směrodatná. Takovýto výzkum by si žádal sledování velkého množství případů v průběhu několika let. Podstatou mého zkoumání je zjistit, co si komunikační partneři myslí o jednotlivých opatření z hlediska svých zkušeností a praxe, kterou prošli.

Jako další jsem zejména v teoretické části diplomové práce využil výzkumné metody jako jsou studium literatury, odborných pramenů a právních norem, porovnávání zákonných ustanovení, vlastní šetření a zjištění.

¹ Hendl, J., *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, s. 174

3 Vymezení základních pojmů a historie trestního zákonodárství ve věcech mládeže

3.1 Výklad pojmů

Vzhledem k tomu, že jsem se rozhodl zaměřit na trestní řízení s mladistvými a zákonnou úpravu soudnictví ve věcech mládeže, je vhodné vysvětlit některé pojmy, které s tímto tématem souvisejí. ZSVM jednak přináší některé speciální pojmy a zároveň obsahuje pojmy běžně užívané v jiných právních normách, ale i v odborné literatuře.

3.1.1 Dítě

Pojem dítě můžeme vymezit podle mezinárodní Úmluvy o právech dítěte, kde je uvedeno v článku 1, že se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší 18-ti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Náš tr. zákoník, č. 40/2009Sb. s výše uvedenou Úmluvou o právech dítěte koresponduje a rovněž uvádí dítě jako osobu mladší 18-ti let.

Další zákon, který se zabývá vymezením uvedeného pojmu je ZSVM, kde je uvedeno v § 2 písm.c), že dítětem se rozumí osoba, která v době spáchání činu jinak trestného nedovršila 15. roku věku.

Je zde vidět, že je v těchto normách rozdílný pohled na pojem dítě a vymezení jeho věku. V mé diplomové práci budu vycházet ze ZSVM.

3.1.2 Mladistvý

Podle ZSVM, § 2 písm.d) je mladistvý ten, kdo v době spáchání provinění dovršil 15. roku a nepřekročil 18. rok svého věku. Dále Zákon rozvádí odpovědnost mladistvého v § 5, odst.1, kde je uvedeno, že mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat svoje jednání, není za tento čin trestně odpovědný.

Z tohoto vyplývá, že přestože je pojem mladistvý přesně definován, v případě provinění se na danou osobu dá podle ZSVM pohlížet individuálně. V případě pochybnosti o rozumové a mravní vyspělosti mladistvého lze s přihlédnutím na znalecké posudky dolní hranici odpovědnosti přizpůsobit daným okolnostem a zbavit mladistvého trestní odpovědnosti.

3.1.3 Mládež

Mládeží se podle ZSVM, § 2 písm. 2 rozumí souhrn výše uvedených skupin (děti a mladiství). Pokud bychom chtěli tuto skupinu definovat dle věku, jedná se o osoby od 0 - 18 let.

3.1.4 Delikvence

Delikvence zahrnuje trestné činy, provinění i činy jinak trestné, které spáchaly osoby mladší 15-ti let. Patří sem i přestupky. Delikvence nemusí být spojována s právními důsledky, může se rovněž jednat o mírnější porušení morálních, společenských nebo právních norem. Jedná se tedy o širší pojem než kriminalita a to z důvodu toho, že kriminalita je přesně definována právními normami a určitý čin musí tuto právní normu porušit. Kriminalita je uváděna především v souvislosti s trestnou činností dospělých (osoby starší 18-ti let).

3.1.5 Kriminalita

Kriminalitou rozumíme zákonem přesně vymezené trestné činy, které tyto zákony porušují. Jedná se hlavně o trestné činy spáchané osobami staršími 18-ti let.

Kriminalita patří mezi závažné sociálněpatologické jevy, které narušují harmonický vývoj společnosti. Je tedy pro společnost dysfunkční a společensky škodlivá. Kriminalita narušuje základní pravidla společenského řádu a lidského soužití, působí společnosti i státu značné imateriální a materiální škody, způsobuje jednotlivým obětem škody fyzické, psychické a společenské, vyvolává ve společnosti atmosféru strachu, nejistoty a nedůvěry.

3.1.6 Protiprávní čin

Pojem protiprávní čin je uveden v ZSVM, § 2 písm.a), kde je rozdělen do tří částí a to: provinění, trestný čin a čin jinak trestný

3.1.7 Provinění

Provinění podle ZSVM § 6 odst.1), 2) je trestný čin spáchaný mladistvým (15-18 let), jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je větší než malý. Pojetí provinění je ovšem totožné s pojetím trestného činu dospělého pachatele. Stejně jako je tomu u dospělého,

vyžaduje se, aby byly současně naplněny dva znaky, dvě podmínky: čin musí vykazovat znaky uvedené v zákoně (formální znak) a současně musí být nebezpečný pro společnost (s modifikací, že se vyžaduje vyšší stupeň nebezpečnosti pro společnost, tj. stupeň nebezpečnosti činu musí být vyšší než malý).

Jde tedy pouze o odlišné označení trestného činu spáchaného mladistvým, nikoli o odlišnou konstrukci trestného činu. Nejde o samostatnou kategorii deliktů.

3.1.8 Trestný čin

Trestným činem je pro společnost nebezpečný čin spáchaný osobami staršími 18-ti let. Musí vykazovat všechny znaky, které jsou uvedeny v tr. zákoníku (objekt, subjektivní stránka, věk pachatele, přičetnost pachatele, ...). Jeho stupeň nebezpečnosti pro společnost musí být větší než nepatrný.

3.1.9 Opatření

Rozdíly mladistvých a dospělých pachatelů, které vyplývají z obecně nižší rozumové a mravní vyspělosti a nezralosti, odůvodňují nejen zvláštní úpravu podmínek vzniku trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů, ale také zvláštní úpravu při řešení důsledků deliktu spáchaného mladistvým. Základním předpokladem pro takovou úpravu je skutečnost, že u mladistvého obecně existuje větší možnost, že se podaří jeho výchovu a budoucí život včas nasměrovat tak, aby se taková osoba v budoucnu již trestné činnosti vyvarovala.

Opatřením se rozumí jakási obdoba sankce dle tr. zákoníku, důsledek spáchaného provinění. Opatření mají smíšenou povahu – obsahují jak prvky výchovné, tak léčebně-ochranné, tak i takové ochranné, které zabezpečují ochranu společnosti formou kontroly, dohledu a v určitých případech i formou izolace. Namísto dualismu trestů a ochranných opatření obsaženého v tr. zákoníku, vychází zákon z ideje monismu sankcí. Je třeba upozornit na skutečnost, že tato opatření se aplikují pouze na mladistvé pachatele, děti mladší patnácti let podléhají pouze opatřením taxativně stanoveným v § 93 odst. 1 ZSVM. Hlavním smyslem opatření ukládaných mladistvým je zejména vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, dále pak jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu

páchání provinění. Oproti vymezení účelu trestu v § 23 tr. zákoníku je tedy výchovný, resp. individuálně preventivní účel mimořádně zdůrazněn.

3.1.10 Soud pro mládež

Zvláštní senát anebo v zákonem stanovených případech předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a nejvyššího soudu.

3.1.11 Přípravné řízení

Úsek řízení od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných či neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání, do podání obžaloby, postoupení věci jinému orgánu k projednání nebo zastavení trestního stíhání, anebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež mají účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a vyšetřování.

3.1.12 Trestní řízení

Řízení ve věci, které zahrnuje vyšetřování, podání obžaloby k soudu (případně podání návrhu na potrestání), a soudní řízení (předběžné projednání obžaloby, zasedání soudu, hlavní líčení, popř. odvolací řízení atd.).²

3.1.13 Trestní stíhání

Úsek řízení od zahájení trestního stíhání (sdělení odvinění osobě, u které je odůvodnitelný závěr, že spáchala trestný čin) až do právní moci rozsudku, popřípadě jiného rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení ve věci samé.³

3.2 Historie trestního zákonodárství ve věcech mládeže

Zákonodárství ve věcech mládeže nebylo v počátku svého historického vývoje nijak odděleno od běžných norem posuzujících trestné činy. Dítě se považovalo za malého

² trestní řád, §12

³ Šámal, P. a kol., *Přípravné řízení trestní*, s. 107

dospělého a v případě spáchání protispolečenského jednání s ním tak bylo i zacházeno. Až období středověku a to zejména trestní kodexy z 12. století zavedly povinnost rozlišovat věk pachatele a jeho schopnost rozpoznat protiprávnost svého jednání. Hranice trestní odpovědnosti byly posuzovány podle tělesné vyspělosti tzv. úředním ohledáním. O čtyři století později bylo v českých zemích zacházeno s delikventní mladou populací podle práva Karla V. z roku 1532, které přihlíželo k věku a rozumovým schopnostem obdobně. Roku 1768 byl zaveden Hrdelní řád Marie Terezie, který již definoval tři kategorie mládeže, a to trestně neodpovědné děti (do 7 let), nedospělce (7 až 14 let) se sníženou trestní odpovědností a mladistvé (14 až 16), kteří byli plně trestně odpovědní. V pozdější době docházelo ke zvyšování věkových hranic mezi těmito kategoriemi.

Dvacátá léta 20. století se vyznačovala zdůrazňováním blaha mládeže a pod tímto vlivem byl také přijat v Německu roku 1923 Zákon o soudnictví nad mládeží. Tato právní úprava definovala tři kategorie mládeže, a to děti (do 14 let), mladistvé (14 až 17) a mladé dospělé (18 až 20 let). Pro posouzení posledních dvou kategorií byly zřízeny trestní soudy mládeže. V Čechách byl v této době, resp. v roce 1931, přijat Zákon o trestním soudnictví nad mládeží. Podle něj byl trestný čin symptomem mravní zpustlosti. Uložení trestu a mravní ohrožení by podle tohoto zákona nevedlo k nápravě mladého člověka a ani by neprospělo v tomto směru společnosti. „Měli by být málo trestáni a více vychováni a tedy trestáni výchovou.“ Pod tímto heslem bylo zacházeno se dvěma kategoriemi mládeže - nedospělí (do 14-ti let) a mladiství (14 až 18 let). Těmto pachatelům bylo možno uložit opatření léčebné či výchovné povahy, a nebo od potrestání upustit, pokud byl spáchaný čin malého významu, byl spáchán z nerozvážnosti, z omluvitelné neznalosti a nebo byl uložen finanční trest. Trest odnětí svobody mohl být uložen maximálně na dobu pěti let, ale pokud charakter trestného činu umožňoval uložit dospělému trest smrti nebo doživotí, tak na dobu až deseti let a strašim 16-ti let až na dobu patnácti let. Vedle tohoto opatření mohl být mládeži uložen peněžitý trest (snížený na polovinu výměry u dospělých pachatelů). Zákon též zohledňoval působení vazby na osobu mladistvého, a to tak, že mohl být mladistvý umístěn do vazby pouze odděleně od dospělých, přepravován způsobem nenápadným a muselo být postaráno o jeho stálé zaměstnání.

Tento zákon byl na svou dobu velmi pokrokový, o čemž svědčí myšlenka zachycená v důvodové zprávě k tomuto zákonu: „Uložení trestu jako odplaty za čin nebylo by ještě učiněno nic ani na záchranu mladistvého provinilce, ani na ochranu společnosti před

dorůstajícím zločincem. Je nutné zjistit příčiny zla a potírat je vhodnými prostředky. Trest, zejména pak trest, který by byl vykonáván stejně jako trest na osobách dorostlých, k dosažení tohoto účelu často nepostačuje, někdy pak se jeví přímo neúčelným, ba i škodlivým. Vůdčí zásadou trestního práva mládeže musí pak býti: co nejméně trestati, co nejvíce vychovávat i je-li nutné trestati, pak i trestem vychovávat i polepšovati.“⁴

Tato právní úprava již také jistým způsobem trestala i rodiče za delikventní chování jejich dítěte. Rodič, který měl dítě v osobní péči, mohl být potrestán vězením až na 12 týdnů a u nečestného a nízkého činu dítěte až na 6 měsíců, pokud zanedbal výchovu dítěte. Vedle represivní role tohoto opatření je nutno zmínit i význam v oblasti motivace rodičů k řádné výchově dětí a dohledu nad tím, co jejich potomci dělají.

Zákon z roku 1931 byl v mnohém podobný zákonu č. 218/2003 Sb., který je předmětem této práce. Někteří autoři dokonce mluví o tom, že nový ZSVM nepřináší nic nového, protože zákon z roku 1931 již byl jednotnou úpravou soudnictví ve věcech mládeže a zahrnoval také vznik soudů pro mládež a dnes nově schválená opatření a některé postupy. Advokát Josef Lžíčar uvedl: „Nikdo si to nechce přiznat, ale soudy nad mládeží existovaly ještě hluboko v minulém režimu. Šlo o specializované senáty pro mladistvé, které vedli zkušení justiční pracovníci. U policie byli vyčleněni vyšetřovatelé, kteří se zabývali problematikou mladistvých. Dokonce fungovaly speciální advokátní poradny, z nichž se ustanovovali obhájci vysloveně pro mladistvé. V tomto směru nevidím nic nového, vracíme se k tomu, co tu bylo. Žádnou výraznou změnu tedy podle mého názoru nelze očekávat.“ (Lžíčar In Kalinová, 2001:6)

Podle mého názoru je podstatné, že ZSVM byl přijat. Něco nového přeci jen přináší. Je to změna oproti předešlé úpravě v trestním zákoně, který se trestním věcem mladistvých věnoval jen v několika paragrafech (§ 74 až § 87 trestního zákona, tj. Hlava sedmá – zvláštní ustanovení o stíhání mladistvých), a to jen jako výjimkám z obecného postupu s dospělými pachateli.

Abych se dále věnoval historii zákonodárství, uvedu změny, který byly přijaty v druhé polovině dvacátého století. V roce 1950 byl přijat zákon, kterým se rušil jeho předchůdce z roku 1931. V padesátých letech dvacátého století tedy obsahoval trestní zákon pouze 8 paragrafů, které se trestné činnosti mladistvých věnovaly. Za zohlednění nevyzrálости mladistvého pachatele a odlišnosti jeho pohledu na trestný čin lze považovat například

⁴ Válková, H., Dünkel, F. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*, s. 20

možnosti, kdy mohl soud upustit od potrestání mladistvého. Jednalo se o případy, ve kterých mladistvý nemohl plně rozpoznat nebezpečnost vlastního jednání, byl sveden tíživými osobními či rodinnými poměry, spáchal čin z nerozvážnosti nebo pod vlivem jiné osoby (u trestných činů menšího významu) a kdy se předpokládalo, že ochranná výchova splní účel trestu.⁵

Větších změn se oblast trestního zákonodárství ve věcech mládeže nedočkala až do přijetí ZSVM. Došlo pouze k novelizacím trestního zákona, které zásadně nezměnily charakter přístupu k trestné činnosti mládeže. Navrhované změny zásadnějšího charakteru, jako je např. snížení hranice trestní odpovědnosti, rozšíření rejstříku výchovných opatření určených mladistvým atd.⁶, nebyly podpořeny dostatečným počtem poslanců a nebyly tedy přijaty.

Vývoj zákonodárství v trestních věcech se svým charakterem a rychlostí v různých zemích lišil. Pro správné pochopení vývoje v České republice je třeba uvést mezinárodní kontext, tedy jak se zákonné normy a přístupy k této problematice vyvíjely v různých zemích. Zkušenosti a postupy uplatňované v okolních zemích totiž ovlivňují i podobu konečné verze přijatého zákona. Na zákonech spolupracují odborníci z praxe, kteří mají přehled o tom, jak je situace řešena v zahraničí, což mohou porovnat s vlastními zkušenostmi. Je třeba také posoudit zda postupy, které jsou úspěšné v cizině, budou prospěšné i v ČR.

V západní a střední Evropě byly v různých variantách uplatňovány dva přístupy (modely) k trestání mladistvých. Jedná se o justiční model, podle kterého je trestná činnost pachatele jeho individuální volba, která může být ovlivněna sociální situací pachatele, k čemuž má být také soudem přihlíženo při výměře trestu. Příkladem země, která takovýto postoj zaujímá je Velká Británie, která stanovila hranici trestní odpovědnosti na 10 let, ale postih nezletilých je řešen v krajním případě ústavní výchovou. Dalšími zeměmi, které jsou k tomuto přístupu přiřazovány, je Německo, Rakousko, Maďarsko atd., V Německu je hranice trestní odpovědnosti stanovena na 14 let. Zákon ukládá dbát pozornosti na mládež ohroženou i na mládež delikventní. V této zemi lze hovořit o samostatném trestním soudnictví nad mládeží právě od roku 1993. V Rakousku je situace obdobná. Pouze horní hranice, která určuje věk mladistvých je stanovena na 19 let (v Německu je to 18 let, ale následuje další kategorie dospívajících, kteří jsou mírněji posuzováni až do věku 21 let).

⁵ Válková, H., Dünkel, F. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*, s. 56

⁶ Zezulová, J., *Trestní zákonodárství nad mládeží*, s. 154

Druhým modelem je sociálně-opatrovnícký model, který zdůrazňuje potřebu vytvoření systému služeb pro děti a mladistvé. Podle něj je třeba mít na zřeteli blaho dětí a mladistvých. Opatření ukládaná mladistvým mají tedy zejména diagnostikovat, napravovat a léčit jejich osobnosti. Tento přístup trvá na léčbě, i když nebyla uznána vina z trestného činu. Příkladem země prosazující tento model je Polsko. Od roku 1982 je zde zacházení s mladistvými pachateli zaměřeno na výchovu a nápravu. Hranice trestní odpovědnosti je 13let.⁷

Vedle zákonných podkladů a schválených předpisů ovlivňuje postoj konkrétní země k problematice trestné činnosti mládeže i společenské klima. „Vývoj trestního zákonodárství ve věcech mládeže se od konce druhé světové války nese v duchu humanizace a destigmatizace trestněprávních opatření. Tyto tendence na základě reformních hnutí 60. let, která apelovala na neefektivnost a nehumánnost trestních sankcí spojených s odnětím svobody, vyústily v hledání nových způsobů postihování trestních deliktů, které by účinně čelily novým problémům. Mezi ně nesporně patří přeplněnost vězeňských zařízení, nedostatek finančních prostředků na podporu systému trestní justice a stále se zvyšující kriminalita, která je ze 60% recidivní.“ (Kaiser, 1994:253).

4 Popis Zákona o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003Sb. vyplňuje mezeru samostatné právní úpravy trestního řízení s mladistvým. Předchozí normy byly implementovány do trestních zákoníků upravujících jednání dospělých pachatelů trestné činnosti a v několika málo paragrafech se zmiňovaly o zvláštním způsobu při řízení s osobami se sníženou trestní odpovědností.

4.1 Obecný úvod

ZSVM nabyl účinnosti dne 1. ledna 2004. Vznikl jako reakce na vývoj a eskalaci kriminality mládeže související s novou situací mládeže, měnícím se sociálním rozvrstvením a změnami hodnot společnosti, chybějícími etickými a morálními principy ve výchově, rozvojem médií apod. - trestní zákon a trestní řád z 60. let, byť v 90. letech čteně novelizovány, již pro řešení této problematiky nebyly dostačující. Vynětí ustanovení o

⁷ Zezulová, J., *Trestní zákonodárství nad mládeží*, s. 93

mladistvých z obecných trestněprávních předpisů tedy dokládá snahu o změnu celkového pojetí zacházení s delikventní mládeží.

Důvodem pro vznik samostatné úpravy bylo rovněž to, že v obecných trestněprávních předpisech nebylo možné uvést opatření a postupy (hlavně civilněprávní povahy), přijímané vůči dětem mladším patnácti let v případě spáchání činu jinak trestného, neboť do obecných trestněprávních předpisů nepatřily.⁸ Navíc právě věková specifika dospívajících vyžadují natolik odlišný přístup orgánů činných v trestním řízení, včetně maximálního využívání alternativ trestů odnětí svobody a zásadě obligatorního zapojení probačních úředníků, že by odpovídající právní úpravu ani nebylo do obecných trestněprávních norem možné začlenit.

ZSVM nově vytváří systém specializovaných soudů mládeže, upravuje výkon soudnictví pro mládež, upravuje komplexně hmotněprávní i procesní aspekty trestání mládeže (podmínky, postup a rozhodování ve věcech protiprávních činů mladistvých a dětí mladších patnácti let) a vymezuje škálu reakcí na trestnou činnost mládeže. Systémovému přístupu odpovídá i možnost řešit při rozhodování trestních věcí mladistvých též související otázky rodinného práva a sociálně-právní ochrany dětí.⁹

4.2 Důvody vzniku nové úpravy

Do přijetí ZSVM byla hmotněprávní a procesněprávní úprava trestání mladistvých upravena jen jako výjimka z obecné úpravy ve formě samostatných oddílů, což znemožňovalo formulování základních zásad a postupů, které charakterizují zvláštnosti řízení proti mladistvým.

Důvodová zpráva k návrhu zákona poukazovala především na tyto nedostatky.¹⁰

- nedostatečná diferenciací trestní odpovědnosti mladistvých, která nezohledňovala vývoj, povahu a projevy jimi spáchané trestné činnosti,
- nebyly speciálně upraveny zákonné podmínky pro diferenciaci a individualizaci procesních postupů včetně uplatňování odklonů pro projednávání trestních věcí mladistvých,

⁸ Schelleová, I. a kol., *Právní postavení mladistvých*, s. 43

⁹ Šámal, P., *K soudnictví ve věcech mládeže*, s. 282

¹⁰ Důvodová zpráva k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže, staženo 2.7.2010, ASPI

- nedostatečné vymezení zvláštností postupu při výkonu trestu a ochranných opatření mladistvých, který nevycházel z monismu trestních sankcí, což často vedlo k difamujícím účinkům,
- nedostatečně chráněno postavení mladistvého, jeho osobnosti a soukromí
- nevyhovující úprava vazby mladistvých,
- časté nedodržování ustanovení o výjimečnosti společného řízení proti mladistvému a osobě starší osmnácti let,
- nebyla respektována specializace orgánů činných v trestním řízení na trestní věci mladistvých,
- nebyla v dostatečné míře zajištěna spolupráce s Probační a mediační službou a dalšími institucemi, které se na práci s mládeží podílejí,
- nebyla dostatečně vymezena kategorie mladých dospělých, která vyžaduje přístup, a nebylo dostatečně upraveno zacházení s osobami mladšími patnácti let, které se dopustily činu jinak trestného,
- nebyla dodržována zásada pomocné úlohy trestní represe a škála zákonných opatření byla příliš úzká.

Důvodem pro vznik samostatné úpravy bylo rovněž to, že v obecných trestněprávních předpisech nebylo možné uvést opatření a postupy (hlavně civilněprávní povahy), přijímané vůči dětem mladším patnácti let v případě spáchání činu jinak trestného, neboť do obecných trestněprávních předpisů nepatřily.¹¹ Navíc právě věková specifika dospívajících vyžadují natolik odlišný přístup orgánů činných v trestním řízení, včetně maximálního využívání alternativ trestů odnětí svobody a zásadě obligatorního zapojení probačních úředníků, že by odpovídající právní úpravu ani nebylo do obecných trestněprávních norem možné začlenit.

Dalším důvodem pro vznik samostatného zákona ošetřujícího delikty mladistvých může být současná společenská situace. Díky rychlé sociální diferenciaci, absenci etických a morálních principů ve výchově dětí jak ze strany rodiny, tak ze strany školy, díky nedostatku času rodičů při výchově, je možné pozorovat velký nárůst delikventních projevů mládeže. Samostatnou kodifikací trestního práva mládeže je tedy zesílen i výchovný aspekt.

¹¹ Schelleová, I. a kol., *Právní postavení mladistvých*, s. 43

Pachatel se stává motivovaným subjektem, který svým jednáním (odčiněním škodlivého jednání, nahrazením škody oběti atd.) může změnit či zmírnit dopad svých činů a touto svou aktivitou tak odčinit stigmatizaci vzniklou v důsledku spáchaného činu a odsouzení společností. Významným požadavkem však je, aby si uvědomil svou vinu a důsledky z ní vyplývající, k čemuž tradiční trestněprávní reakce na zločin nevede, a aby byla vyvozena konkrétní osobní odpovědnost.

Pozornost se zaměřuje na nápravu jednáním způsobené nespravedlnosti - za účinná a úspěšná opatření jsou považována pouze ta, která vedou ke spravedlivému narovnání mezi pachatelem a obětí. K uskutečnění narovnání je ovšem nutné, aby byly zároveň oběti připraveny vstoupit do kontaktu s pachatelem a řešit vzniklý konflikt, k čemuž je nelze nutit. Je nezbytná jejich ochota po odčinění a napravení škody přijmout jej zpět mezi sebe. Restorativní justice zároveň zdůrazňuje vyváženou a spravedlivou reakci společnosti na trestný čin - ta se nezříká spoluodpovědnosti za selhání pachatele a vyvozuje důsledky jak pro něj, tak také pro řešení problémů dalších zúčastněných osob.

Restorativní justice je na rozdíl od retributivní justice zaměřena do budoucnosti.¹²

4.3 Základní zásady trestního řízení ve věcech mladistvých

Základní zásady vztahující se k této problematice jsou upraveny v § 3 ZSVM. Vyplývají z principu, že všechna opatření, prostředky a postupy je třeba využívat k obnově narušených sociálních vztahů, ke znovuzáclenění mladistvého do jeho sociálního prostředí a k prevenci trestné činnosti. ZSVM vychází z obecných zásad trestního řízení, které jsou vyjmenovány, nebo na které je poukazováno v § 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním. Jedná se o zásadu presumpce nevinu, zásadu volného hodnocení důkazů, zásadu oficiality a legality, zásadu veřejnosti a práva na obhajobu, zásadu zákazu retroaktivity trestních zákonů, zásadu individuální odpovědnosti fyzických osob za spáchaný trestný čin a další.

V § 3 odst. 1 ZSVM je uvedena první zásada, která určuje, že jedině zákon stanoví, která činnost je trestná a jakým trestem se postihuje (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*). Znamená to, že nikdo nemůže být podle tohoto zákona postižen za čin, který nebyl

¹² Ke srovnání restorativní a retributivní justice viz.: Válková, H., Sotolář, A. *Restorativní justice – trestní politika pro 21. století*, s. 6

trestný podle zákona v době, kdy byl spáchán. Je tedy zakázáno zpětné působení trestního zákona, který zhoršuje postavení pachatele. Na spáchání činu se použije ten zákon, který byl účinný v době spáchání činu. Tato zásada je velmi důležitá pro zachování právní jistoty občanů. Aby každý věděl a mohl se spolehnout, že jeho jednání, které v době uskutečnění nebylo výslovně prohlášeno za trestné, nemůže být potrestáno ani později.¹³

Druhá zásada se zabývá ukládáním trestních opatření. Podstatou je myšlenka, že trestní represe se uplatní jen jako krajní prostředek, v nejzávažnějších případech, kdy jiné prostředky (společenského či právního působení) nedostačují a pouze, je-li tato represe účinná a účelná.¹⁴

Třetí zásada se týká individuality jednotlivce. Jedná se o specifický přístup při ukládání výchovných, ochranných a trestních opatření. Opatření uložené podle tohoto zákona musí přihlížet k věku, zdravotnímu stavu, rodinným poměrům, rozumové a mravní vyspělosti a musí být přiměřené povaze a stupni nebezpečnosti spáchaného činu.¹⁵

Ve čtvrté zásadě se zákon zabývá řízením. Stejně jako ve třetí zásadě je nutné přihlížet k věku, zdravotnímu stavu, atd. Řízení je třeba vést tak, aby působilo k předcházení dalším protiprávním činům.¹⁶ Všechna řízení s mladistvým koná soud pro mládež a společně řízení mladistvého s dospělým pachatelem je možné konat jen ve výjimečných případech.

Pátá zásada uvádí důležitost ochrany soukromí a ochrany osobních údajů osoby proti níž se řízení vede. Řízení s mladistvými je neveřejné a osoby, které přijdou do styku s údaji ohledně mladistvého, jsou vázány mlčenlivostí. S touto zásadou spojuje zákon zásadu presumpce neviny, obecně vyjádřenou v § 2 odst. 2 tr. řádu (osoba je považována za nevinou, dokud její vina nebyla prokázána zákonným způsobem).¹⁷

Šestá zásada rozebírá rychlost řízení. Podle této zásady má daný jedinec právo na to, aby jeho čin byl projednán bez zbytečného odkladu v časově únosných mezích. Je-li totiž řízení vedeno zdlouhavě, snižuje se tím jeho účinnost, výchovné i preventivní působení.¹⁸ Avšak snaha o rychlost ve vyřízení věci nesmí být na úkor nedostatečnému zjištění všech důležitých skutečností. To by pak totiž mohlo mít vliv na nesprávné rozhodnutí a tím by

¹³ Jelínek, J., Melicharová, D. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou, zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a předpisy související, zákon o Policii ČR, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, zákon o Probační a mediační službě, advokátní tarif, v úplném znění k 1. 9. 2007*, s. 10

¹⁴ § 3 odst. 2 ZSVM

¹⁵ § 3 odst. 3 ZSVM

¹⁶ § 3 odst. 4 ZSVM

¹⁷ § 3 odst. 5 ZSVM

¹⁸ § 3 odst. 6 ZSVM

vznikla zásadní škoda – dítě či mladistvý by mohli být negativně poznamenáni pro další život.

V sedmé zásadě se mluví o uspokojení zájmů poškozeného. Tato zásada by se měla v rámci výchovy (přijímání odpovědnosti za spáchaný čin a vyplývajících závazků) jednoznačně upřednostňovat. Jedná se o to, že řízení podle tohoto zákona musí směřovat k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody, která mu byla protiprávním činem způsobena, nebo aby se mu dostalo jiného přiměřeného zadostiučinění.¹⁹

Poslední, osmá zásada, která je v tomto paragrafu uváděna se zabývá zásadou odbornosti pracovníků, kteří s mládeží pracují. Jsou to soudci, státní zástupci, příslušníci policejních orgánů a úředníci PMS, kteří v trestních věcech mládeže působí. Tito musí mít zvláštní přípravu pro zacházení s mládeží.²⁰ Dle mého názoru by měl mít takový pracovník i dostatek životních zkušeností, aby mohl profesionálně pracovat s problematou mládeží.

4.4 Soulad zákona č. 218/2003 Sb. s ústavním pořádkem ČR, mezinárodními smlouvami a ostatními právními předpisy

4.4.1 Soulad zákona č. 218/2003 Sb. s ústavním pořádkem ČR

Pramen práva nižší právní síly nesmí odporovat pramenu práva vyšší právní síly, tudíž ZSVM musí být v souladu s ústavním pořádkem. ZSVM je plně v souladu s ústavním pořádkem ČR a s mezinárodními úmluvami, kterými je ČR vázána.

Ústavním východiskem této úpravy je hlava pátá Listiny základních práv a svobod,²¹ stanovující právo na spravedlivý soudní proces a především pak čl. 32 Listiny, kde je stanoveno: „Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.“ Článkem 41 odst. 1 Listiny je ovšem upřesněno, že se nejedná o ústavní právo přímo vymahatelné - jednotlivec se jej může dovolávat jen v mezích zákonů, které toto ustanovení provádějí. Tímto zákonem v oblasti trestního práva mládeže je zákon č. 218/2003 Sb.

Soudy pro mládež, které jsou součástí systému trestní justice v rámci stávající soustavy obecných soudů, plně respektují Ústavou zakotvenou úlohu soudů a zároveň dodržují meze zásahů do ústavně zaručených občanských práv a svobod.

¹⁹ § 3 odst. 7 ZSVM

²⁰ § 3 odst. 8 ZSVM

²¹ Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

4.4.2 Soulad zákona č. 218/2003 Sb. s mezinárodními smlouvami

Jak je stanoveno v čl. 1 odst. 2 Ústavy České republiky,²² dodržuje Česká republika závazky vyplývající pro ni z mezinárodního práva – je zde tak zakotvena jedna ze základních zásad mezinárodního práva o řádném plnění mezinárodněprávních závazků. Spolu s čl. 10 Ústavy, který zní: „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je ČR vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva,“ je tak tvořen základ pro aplikaci mezinárodních dokumentů upravujících zvláštní ochranu dětí a mladistvých v oblasti trestního práva.

K těmto dokumentům přijatým pro oblast zacházení s delikventní mládeží na půdě OSN patří:

- Minimální standardní pravidla soudnictví nad mládeží (tzv. Pekingská pravidla, rezoluce OSN číslo 40/33 ze dne 29.11.1985),
- Směrnice OSN pro prevenci kriminality mládeže (tzv. Riyadská směrnice, rezoluce OSN číslo 45/112 ze dne 14.12.1990),
- Pravidla OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody (rezoluce OSN číslo 45/11 ze dne 14.12.1990),
- Úmluva OSN o právech dítěte (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.)²³

Z dokumentů Rady Evropy stojí za zmínku:

- Doporučení rady Evropy číslo R(87)20, týkající se společenské reakce na kriminalitu mládeže,
- Doporučení Rady Evropy číslo R(88)6, týkající se společenské reakce na kriminalitu mládeže z řad mladých lidí pocházejících z přistěhovaleckých rodin,
- Rezoluce číslo R(66)25, o krátkodobém zacházení s mladistvými pachateli do 21 let věku

²² Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

²³ V roce 1997 doporučil Výbor pro práva dětí OSN České republice v reakci na Zprávu ČR o plnění Úmluvy provést urychlenou reformu trestního práva a soudnictví nad mládeží a zajistit odbornou přípravu příslušných specialistů.

Pro všechny výše uvedené dokumenty je charakteristická zásada, že tresty spojené s odnětím svobody mají být ukládány jen výjimečně v nejzávažnějších případech, kdy by mírnější opatření byla neúčinná nebo kdy by s ohledem na ochranu společnosti byla jiná nedostačující. Vždy je akcentován význam alternativních postupů a opatření.

Na poli trestního práva jsou důležité i další dokumenty Rady Evropy:

- Rezoluce č. R(65)1, o trestech nahrazujících trest odnětí svobody,
- Doporučení č. R(87)18, o zjednodušeném řízení trestním,
- Doporučení č. R(92)17, o jednotném postupu při ukládání trestů,
- Doporučení č. R(70)1, k praktické organizaci opatření dohledu a pomoci podmíněně odsouzeným nebo podmíněně propuštěným,
- Doporučení č. R(87)3, Evropská vězeňská pravidla atd.²⁴

Právní akty Evropské unie oblast trestání mladistvých a kompetence a postavení soudů mládeže neupravují a ponechávají ji vnitrostátní úpravě každého členského státu.

Na závěr lze ještě dodat, že ZSVM vyhovuje požadavkům, které pro ČR vyplývají z mezinárodních závazků - zejména z mezinárodních smluv upravujících lidská práva a základní svobody (Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Protokol č. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod),²⁵ dále vyhovuje doporučením a respektuje rezoluce mezinárodních institucí (zejména Organizace spojených národů a Rady Evropy).

4.4.3 Vztah zákona č. 218/2003 Sb. k ostatním předpisům

Co se týče vztahu ZSVM k obecným trestněprávním a jiným právním předpisům, jedná se o vztah speciality – zákon č. 218/2003 Sb. v postavení *lex specialis* k *lex generalis*. Tedy tento zákon vymezuje speciální právní úpravu odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže vůči obecným trestněprávním a jiným právním předpisům. V případě, že některý institut či procesní ustanovení v ZSVM nejsou vůbec upraveny nebo

²⁴ Schelleová, I., *Právní postavení mladistvých*, s. 146

²⁵ Vyhláška federálního ministerstva zahraničních věcí č. 120/1976 Sb. o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Vyhláška federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o lidských právech a základních svobodách

pouze zmíněny či obsaženy jako nějaká výjimka, uplatní se v ostatním přiměřeně podle povahy věci úprava obecné normy.

K tomuto se také vztahuje ustanovení § 109 tr. zákoníku, které zní: „Trestní odpovědnost mladistvých a sankce jim ukládané upravuje ZSVM. Pokud ZSVM nestanoví jinak, postupuje se podle tohoto zákona.“ Pro procesněprávní úpravu je pak toto stanoveno v § 291 tr. řádu: „Řízení v trestních věcech mladistvých upravuje zvláštní zákon. Pokud zvláštní zákon nestanoví jinak, postupuje se podle tohoto zákona.“

Z ustanovení § 1 odst. 3 ZSVM vyplývá, že „pokud tento zákon nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku, obecných právních předpisů.“ Těmito právními předpisy jsou zejména zákon č. 40/2009 Sb., tr. zákoník, zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, vždy ve znění pozdějších předpisů.

5 Delikventní mládež

5.1 Popis charakteristik delikventní mládeže

Z psychologického hlediska je delikvence pojem související s poruchami chování. Jedná se o jakousi mravní narušenost,²⁶ tedy o nesprávné reakce na podněty, které byly v minulosti spojeny s trestem, a tedy jakési „nepoučení se z minulých chyb“ neboli nepodmíněná reakce představou trestu.

Na delikventním chování jedince se mohou podílet vedle vlivů vnějších, kterým může být závadová parta, nevhodné rodinné prostředí, média i vlivy vnitřní, což představuje dědičnost, poruchy centrální nervové soustavy (např. lehké mozkové dysfunkce), úroveň inteligence, apod.²⁷

Poruchy osobnosti (psychopatie) můžeme definovat jako: „trvalé, vrozené osobnostní dispozice, které staví člověka mimo normu. Hlavním kritériem při diagnostikování psychopatie je stálá, od dětství se projevující nerovnováha ve skladbě osobnostních vlastností, takže některé jsou nápadně vyvinuté, případně některé nápadně chybí. Nositel této poruchy má kvůli ní opakované, stereotypní konflikty v sociálním prostředí, okolím je

²⁶ Srov. Koudelková A., *Psychologické otázky delikvence*, s. 81

²⁷ Vágnerová M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 426

považován přinejmenším za podivína.²⁸ Porucha osobnosti je podmíněna geneticky, ale může být usměrněna výchovou. U emočně nestabilních jedinců se můžeme často setkat s impulsivními činy jako jsou nepromyšlené krádeže nebo v horším případě vraždy v afektu. Přestože se jedinci trpící touto poruchou často dostávají do střetu se zákonem, není pravidlem, že vždy musí tato odchylka směřovat ke spáchání trestného činu.²⁹

Dalším znakem osobnosti v souvislosti s protiprávním jednáním je sebehodnocení. Zde výzkumy ukázaly, že většina delikventně jednajících lidí má velmi nízké sebevědomí, že si neváží sami sebe a že jejich sebehodnocení je zmatené a plné protikladů. Oproti tomu můžeme nalézt u menší skupiny delikventně jednající mládeže, která má své sebehodnocení až nerealisticky zvýšené. Výzkumy ale potvrdily, že osoby, které se dopouštějí trestných činů opakovaně mají obecně v průměru nižší sebevědomí než ti, kteří se proti zákonu provinili jen jednou. Z tohoto tvrzení lze rovněž odvodit definici delikventního chování, jak ji vidí někteří autoři. Je to: „pokus člověka s nízkým sebehodnocením zvýšit pocit vlastní hodnoty kriminálním činem v podmínkách, které mu neumožňují, případně blokuji běžnou, společensky přijatelnou formu potvrzování vlastní hodnoty studijními výsledky, prací, sportovními výkony, úspěšně realizovaným vztahem k člověku opačného pohlaví, založením rodiny, atp.“³⁰

V souvislosti s delikventní mládeží je třeba zmínit i jejich rodinné a sociální zázemí. Kromě toho, co již bylo zmíněno, uvedu také typické znaky, které se vyskytují v rodinách mladistvých pachatelů podle Štechové a kol., kteří provedli v roce 2000 empirické šetření zaměřené na rodinné zázemí dětí s poruchami chování. I když se soustředili zejména na děti mladší 15-ti let, je nepochybné, že prostředí, ve kterém tyto děti vyrůstají, je shodné s tím, ve kterém žijí v pozdějším věku jako mladiství. Uvedu proto některé poznatky týkající se rodinného zázemí dětí s poruchami chování, ke kterým tímto šetřením došli. Poruchy chování totiž úzce souvisí s trestnou činností mládeže.

Děti sledované tímto výzkumem byly vybrány z evidence oddělení péče o dítě, a tedy měly za sebou již nějakou trestnou činnost či závadové chování. Z výzkumu vyplývá, že děti často vyrůstají v neúplných rodinách a převážně jsou v péči matky. Absence otce ve výchově je známý kriminogenní faktor. Děti, které vychovává pouze matka, mají obecně

²⁸ Matoušek, O., Kroftová, A. *Mládež a delikvence*, s. 237

²⁹ Srov. Zoubková, I., Nikl, J., Černíková, V. *Kriminalita mládeže*, s. 34

³⁰ Matoušek, O., Kroftová, A. *Mládež a delikvence*, s. 56

méně disciplíny a jsou tedy méně schopné kontrolovat vlastní emoce. Ohledně stylu výchovného působení (tedy výchovy) z výzkumu vyplynulo, že za zcela nevyhovující je v současnosti považováno každé třetí „výchovné“ snažení vychovatele. Mezi dalšími zjištěními bylo například, že rodiče dětí s poruchami chování mají velmi nízké vzdělání a z toho plynoucí špatné pracovní uplatnění (což může souviset mimo jiné i s intelektovým či volním deficitem). Takovýto rodič není patrně schopen zprostředkovat informace o okolním světě, nestačí na výchovu, nereaguje adekvátně na potřeby dítěte, a tak selhává v socializační roli. Tyto strategie jsou výrazně nepedagogické a znemožňují osvojení prosociálních společenských norem dítětem. Na druhé straně mají tyto rodiče svoje děti rádi a příliš je netrestají. V rodinách se vyskytuje často tzv. kriminální infekce a sociálně patologické jevy i u ostatních členů rodiny. Nejčastěji je uváděna majetková trestná činnost a alkoholismus. O rodině se v této souvislosti zmiňují proto, že je potřebné do procesu nápravy mladistvého v rámci výkonu opatření zapojit i ji. Jedná se totiž o prostředí, které nedokázalo mladistvého „ohlídat“, a do kterého se mladistvý po výkonu opatření většinou vrací.

Konkrétní příklady rodin, které se často objevují v anamnézách mladých delikventů:

- nízký věk rodičů při vstupu do manželství = nevyzrálost a nepřipravenost rodičů na výchovné poslání, nedostatečně vytvořené rodinné vazby, neujasněný vztah k výchovným úkolům, náhodný vznik rodiny,
- nechtěné dítě = vývoj dítěte je ovlivněn již v prenatálním věku díky stresu matky, po porodu dítě často vyrůstá v nestabilním prostředí, vznikají rozpory mezi rodiči, často končí rozchodem, dítě tím pádem vyrůstá v neúplné rodině,
- nepřítomnost mužského či ženského vzoru = neadekvátní sociální vývoj dítěte, velmi často spojováno s delikventní kariérou na základě ztráty jednoho z rodičů,
- příchod nového partnera do rodiny = vliv špatného postoje jak ze strany nového vychovatele, který není schopen navázat vhodné vazby s dítětem, tak i ze strany rodiče, který může v nové situaci dítě opomíjet a přehlížet,
- výchovné zanedbání = nedocnění rodičovských povinností a přílišné pracovní vytížení rodičů, kteří nemají na dítě čas a lásku kompenzují hmotnými dary, dítě trpí nedostatkem lásky a naučí se příliš lpět na vlastnictví hmotných statků,

- rodiny nefunkční na základě sociálněpatologických jevů = alkoholismus, prostituce, atd., děti často vyrůstají v rodinném prostředí, které jim nezajišťuje ani nejzákladnější životní potřeby (dostatek jídla, oblečení), také je tu vliv špatných vzorů – v takových rodinách se často objevují kriminálníci, osoby s negativním postojem k práci, nebo s příživnickým životním stylem,
- špatná ekonomická úroveň rodiny = nezaměstnaní rodiče, závislí na podpoře – špatná ekonomická úroveň rodiny a tím stoupá riziko k majetkové trestné činnosti
- přelidněnost bytů = zdroj neustálých konfliktů mezi členy takto žijících rodin,
- rodiny s ekonomickým nadbytkem = tzv. „zlatá mládež“, nadbytek, pocit nudy, který může vyústit v trestnou činnost nebo v jiné sociálněpatologické jevy
- nízká úroveň vzdělání rodičů = často pouze základní vzdělání, někdy i zvláštní škola, význam vzdělání bývá v takových rodinách velmi podceňován, rodiče jsou díky nedostatečnému vzdělání často nezaměstnaní, často práci ani nehledají – tento životní styl velmi ovlivňuje hodnotovou orientaci mladých pachatelů³¹

5.2 Znaky trestných činů páchaných mladistvými

Pro trestnou činnost mládeže je charakteristická vysoká míra latentní kriminality, tzn. jedná se o kriminalitu, která nebyla zjištěna, včetně kriminality zjištěné, ovšem neoznámené orgánům činným v trestním řízení. Znamená to, že delikventní chování dětí a mladistvých je značně rozšířeno, není považováno za neobvyklé, ale není nikým registrováno, špatně se stíhá a postihuje. Obzvláště to platí pro bagatelní delikty, které jsou velmi rozšířené, ale nejsou odhaleny. Souvisí to samozřejmě s vyšší tolerancí společnosti vůči těmto málo závažným deliktům spáchaným dětmi a mladistvými, kdy jsou mnohá jednání považována za dětskou neznalost či mladickou nerozvážnost.

Dále zmíním některé další znaky typické pro kriminalitu mládeže. Trestná činnost dětí a mladistvých se odlišuje svojí strukturou, početností činů, způsobem provedení, osobnostními charakteristikami pachatele a jeho motivací od trestné činnosti páchané dospělými.

Co se týče pohlaví mladých pachatelů, dopouští se dívky deliktů v mnohem menší míře než chlapci, u závažných trestných činů je pak tento podíl ještě menší.

³¹ Novotný, O. a kol. *Kriminologie*, s. 392 - 395

Ve struktuře jejich kriminality převládá méně závažná majetková trestná činnost. Zato velmi závažná a násilná trestná činnost je mládeží páchána jen zřídka. Dopouštějí se jí vzhledem ke svým schopnostem většinou mladiství, ne děti mladší patnácti let. Lze také vysledovat trestná provinění, jichž se dopouští převážně jen mládež - sem lze zařadit především sprejerství, výtržnictví, šíření poplašné zprávy, toxikomanií, delikty spojené s požáry atd. Mladiství se ve zvýšené míře také podílejí na rasově motivovaných trestných činech.

Většina trestné činnosti je páchána ve skupinách (vrstevnické skupiny a party), což se zvláště projevuje v případě rasově motivovaných trestných činů, šikanování a sprejerství. V neformální skupině mládež nachází útočiště, sdílí s ostatními společné zájmy, utvrzuje se ve svých názorech a postojích. Člen skupiny si dovolí více, než kdyby vystupoval jako osamocený jedinec.

Pro delikvenci mládeže je dále charakteristický epizodický charakter, kdy je delikventní chování spjato pouze s obdobím dětství a dospívání a s tím souvisejícím psychickým a sociálním vývojem člověka a v dospělosti postupně vymizí. Věk 14-16 let je asi nejvíce náchylný k páchání kriminality, kolem 20-25 let věku už spolu s konečným vyvrácením osobnosti tendence k delikventnímu jednání značně klesají.

Delikvence mládeže je vyšší u příslušníků etnických menšin. Zde je její podíl několikanásobně vyšší než procentuální zastoupení menšiny ve společnosti.

Významná je také ta skutečnost, že značnou část kriminality páchá jen malá skupina pachatelů, o to intenzivnějším způsobem. Z policejních statistik pak vyplývá, že je větší část delikventních dětí registrována jen jednou za život.

Novotný O. a kol. (2001) pojmenoval a popsal typické rysy a projevy trestné činnosti mladých lidí:³²

- Neadekvátnost jednání – dosahování životních cílů společensky nepřijatelnými prostředky, tendence k radikalismu a nekompromisnosti atd.
- Nedostatečná plánovitost přípravy trestného činu – náhodnost místa, používání nevhodných nástrojů, nedokonalé zastírání stop, chlubení se vrstevníkům atd.
- Neschopnost odložit uspokojení potřeb na pozdější dobu nebo se některé potřeby vzdát – nedostatečná volní regulace

³² Novotný, O. a kol. *Kriminologie*, s. 411-425

- Používání násilí – v praxi bývá hodnota odcizeného zboží neúměrně nízká v porovnání se způsobenou škodou. Jedná se o posun v osobnostních charakteristikách všech mladistvých (tedy i nedelikventních) směrem k agresivitě, neodpovědnosti, neovladatelnosti a nekritičnosti sebe sama. Při současném zlepšení komunikačních a sociálních dovedností mladistvých se jedná o vcelku nebezpečnou kombinaci.
- Objektem zájmu (trestného činu) se stávají atraktivní věci – v důsledku toho, že mají mladiství málo legálních prostředků pro získání financí na nákladný životní styl.
- Vandalismus – bezdůvodné ničení cizího majetku atd.
- Šikanování – různé druhy fyzického i psychického týrání.
- Tíhnutí k extrémistickým hnutím – v důsledku snahy ovlivnit společenské dění atd.
- Závislosti – vznikající v důsledku asociálních a antisociálních životních stylů.
- Dřívější zahajování sexuálního života – promiskuita v důsledku životního stylu.

Obávám se, že ve výčtu podobných charakteristik lze pokračovat i dále, ale pro popis delikventní mládeže je uvedený výpis dostačující.

O těchto trendech svědčí i materiál Ministerstva vnitra (Zpráva, 2008), kde je uvedeno, že „Dlouhodobým trendem trestné činnosti mládeže je zvyšující se brutalita a kvalifikovanost páchaní prakticky všech druhů trestné činnosti.“

Také Gjuríčová a Žárský (1999) uvádí jako specifické znaky trestné činnosti mládeže tyto: oproti dospělým mají mladiství jiný hodnotový systém určující výběr předmětu útoku, mladiství častěji páchají trestnou činnost se spolupachateli ve skupině, chování mladistvých pachatelů se vyznačuje neúměrnou tvrdostí, devastací, ničením předmětů a znehodnocováním zařízení, jednají více emotivně než rozumově, atd. Je tu velká shoda v tom, co jednotliví autoři uvádějí.

Ještě uvedu jeden dosti závažný znak trestné činnosti mládeže jak jej uvádí Marešová (1999) v článku pro Trestní právo: „Oběťmi dětských a mladistvých násilníků jsou převážně též děti a mladiství. U zanedbatelné části z nich pak zkušenosti z jejich napadení spolužáky či staršími teenagery vyúsťují v pozdější době ve vlastní kriminální činnost, obvykle též násilné povahy.“ (Marešová, 1999:18). Myslím, že to dostatečně vypovídá o tom, že je potřeba řešit nejen důsledky delikventního chování, ale i předcházet tomu, aby k nim vůbec docházelo, tedy působit preventivně.

5.3 Příčiny kriminality mládeže

Příčinami kriminality se zabývalo hned několik teorií zaměřených biologicky (zkoumání dědičnosti, tělesné a psychické konstituce, pohlaví, etnické příslušnosti), psychologicky (zkoumání psychických vlastností – zejména nervozita, sklon k depresím, emocionální labilita, impulsivnost, agresivita) a sociálně (zkoumán vliv rodiny, výchovy, školy, vzdělání, vrstevnických part, zaměstnání, ekonomické situace, médií atd.). Ani jedna z těchto teorií se však neuplatňuje v čisté podobě, ale vždy dochází k jejich určitému prolínání s ostatními. Totéž platí o kriminalitě mládeže a zjišťování jejích příčin, ovšem se zohledněním specifických faktorů, které ji ovlivňují.

K příčinám vedoucím k páchání trestné činnosti mládeží se nejčastěji řadí dědičné a konstituční faktory a osobnostní psychické dispozice, poruchy socializace v důsledku negativního vlivu rodiny, školy, přátel, subkultur a ostatního sociálního okolí.

Poznatky z oboru psychologie podložené empirickými výzkumy poukazují na to, že zvýšeným rizikovým faktorem pro vznik delikventního jednání jsou specifika související s přirozeným psychickým, mravním a sociálním vývojem člověka během jeho dětství a dospívání, které lze ve většině případů považovat v tom kterém období vývoje za normální. Období dospívání je spojováno s tzv. krizí identity, která je součástí přirozeného psychosociálního vývoje jedince.³³ Někteří autoři však zastávají názor, že bouřlivé dospívání je spíše projevem souvisejícím s charakteristickými osobnostními vlastnostmi jedince, které jsou v dospívání ještě umocněny.

Dalšími faktory, které mohou mít vliv na kriminalitu mládeže, jsou příslušnost k etnické skupině, anonymní prostředí velkých měst skýtající lepší příležitost ke spáchání trestného činu, způsob trávení volného času a vliv vrstevnických part, vzdělání, nezaměstnanost a chudoba, vliv masmédií prezentujících násilí, atd.

5.4 Stav, struktura a vývoj kriminality mládeže

Údaje o stavu kriminality v určitém časovém období, o jejím vývoji a prognózách do budoucna získáváme především ze statistik Policie ČR a statistik státních zastupitelství a

³³ Pubescence /mezi 11. až 15. rokem/ je obdobím zmatku, vzdoru a konfliktů, které souvisí se snahou být respektován, s pohlavním dospíváním, hledáním vlastní identity. V adolescenci /mezi 16. až 20. rokem/ dochází ke stabilizaci a zpevnování zájmů a postojů, vymaňování se ze závislosti na rodičích, snaze osamostatnit se. Typické je zde odmítání hodnotových postojů společnosti. Blíže viz.: Kuchta, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*, s. 274

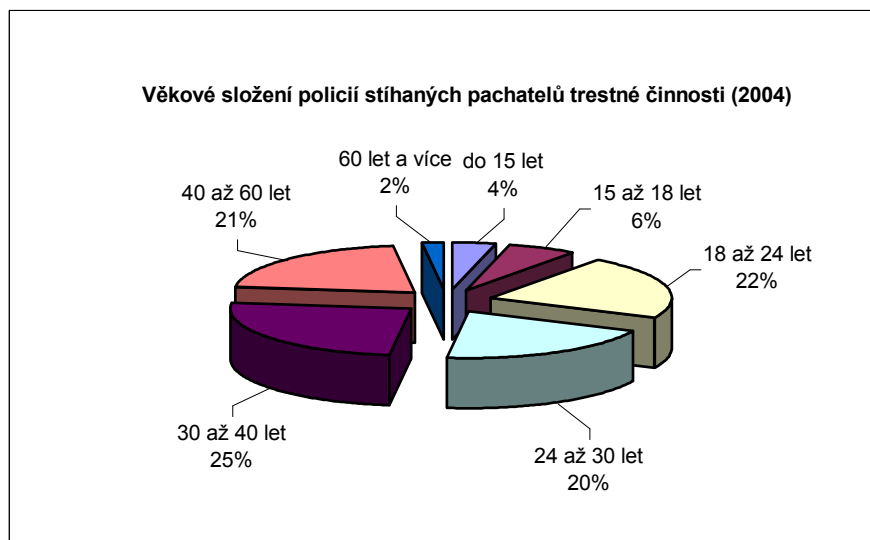
soudů. Kriminalita mladistvých a dětí je zde pro svou specifčnost evidována odděleně. Údaje o registrované kriminalitě mládeže však nemohou vzhledem k nezjistitelné úrovni latentní kriminality poskytnout přesný obraz skutečného stavu.

Stav kriminality je velmi významně ovlivňován legislativou, která závazně definuje trestný čin, výši rozhodné škody, stanoví hranici trestní odpovědnosti atd., což se pak promítne ve statistikách trestné činnosti - velký vliv má tedy kriminalizace či dekriminalizace určitých způsobů jednání, hromadná amnestie či zvýšená zaměřenost orgánů činných v trestním řízení na určité formy kriminality nebo skupiny pachatelů, stejně jako samotný systém sběru a zpracování statistických dat.³⁴ Je nutno brát v úvahu také demografické vlivy a celospolečenské změny, které nastaly v České republice po roce 1989.

Policejní statistika v grafu č.1 zachycuje věkové rozvrstvení pachatelů objasněných trestných činů. Z údajů zde vyplývá, že ke kriminálnímu chování inklinují nejvíce mladí lidé, kteří se ve věku do 30 let na kriminalitě podílejí více než 50%. V roce 2004 činil podíl mladistvých 6% a dětí mladších patnáct let 4%, což také není zanedbatelné.

Graf č. 1

Věkové složení policí stíhaných pachatelů trestné činnosti v ČR v roce 2004

Zdroj: Marešová, A. Kriminalita mládeže. Trestní právo, 2005, s. 16

³⁴ Marešová, A., *Kriminalita mládeže. Trestní právo*, s. 15

Obdobná je také situace ohledně struktury kriminality mladistvých. Také zde převažuje majetková trestná činnost (opět především krádeže), která tvoří více než 50% jejich trestné činnosti. Z násilné kriminality převládá ublížení na zdraví a loupeže. Do „zbývající trestné činnosti“ se řadí opět sprejerství, výtržnictví, drogové delikty, nedbalostní dopravní delikty, neoprávněné držení platební karty apod.

Tabulka č. 1

Násilné trestné činy spáchané dětmi v ČR v roce 2009

Název	Nezletilí	Mladiství	Děti
	1-14 let	15-17 let	1-17 let
Vraždy celkem:	0	0	0
Nás. proti úř. osob. a org. veř.moci policistovi.	0	8	8
Nás. proti úř. osob. a org. veř.moci obec.policistovi.	0	1	1
Úmyslné ublížení na zdraví	67	187	248
Rvačky	1	1	2
Násilí a vyhrož. proti skup. ob.	0	2	2
Braní rukojmí	0	0	0
Nebezpečné vyhrožování	11	23	34
Nebezpečné pronásledování	0	3	3
Vydírání	43	39	79
Omez. a zbavení os. svobody	7	4	11
Porušování domovní svobody	25	62	82
Neopr.zás.do práva domu, bytu...	0	1	1
Týrání svěřené osoby	0	1	1
Týrání osoby žijící ve spol. obydlí	1	0	1
Násilné činy celkem:	155	332	473
Znásilnění	1	4	5
Sexuální nátlak	0	1	1
Ostatní pohlavní úchytky	4	4	8
Šíření pornografie	1	1	2
Soulož mezi příbuznými	1	0	1
Ostatní mravnostní trestné činy	1	1	2
Mravnostní činy celkem:	8	11	19

Zdroj. Dostupné z <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-650295.aspx>, dne 20.6.2010

Tabulka č. 2

Majetkové trestné činy spáchané dětmi v ČR v roce 2009

Název	Nezletilí	Mladiství	Děti
	1-14 let	15-17 let	1-17 let
Krádeže vloupáním do obch.	26	95	109
Krádeže vloup. do výkl. skříní	0	6	6
Kr. vl. do restaurací a hostinců	11	72	78
Kr. vl. do ubytovacích objektů	0	5	5
Krádeže vloupáním do kiosků	18	68	79
Kr. vl. do jíd.záv.kuch.strav.zař.	1	1	2
Kr. vl. do obj. st. um. př.-ne 332	0	2	2
Kr. vl. do kult. objektů - ne 331	2	3	3
Kr. vl. do pokl. a panc. skříní	0	1	1
Kr. vl. do výpočet. středisek	0	0	0
Krádeže vloupáním do škol	10	35	42
Krádeže vloupáním do bytů	20	78	92
Kr. vl. do vík. chat soukr. osob	27	103	118
Kr. vl. do rodinných domků	16	111	124
Kr. vl. do ostatních objektů	144	485	596
Krádeže vloupáním celkem:	275	1 065	1 257
Krádeže kapesní	35	106	138
Krádeže při pohlavním styku	0	1	1
Krádeže jiné na osobách	45	100	142
Krádeže mezi zaměst. na prac.	0	1	1
Krádeže mot. voz. dvoustopých	27	205	227
Krádeže mot. voz. jednostop.	7	27	32
Krádeže věcí z automobilů	24	169	189
Krádeže součástek mot. voz.	7	55	56
Krádeže jízdních kol	13	62	72
Krádeže domácího zvířectva	0	0	0
Krádeže v bytech	39	140	174
Kr. věcí na nádražích	1	1	2
Kr. věcí během jízdy v DP	0	1	1
Kr. v obj. se starož. a um. před.	0	0	0
Krádeže v jiných objektech	59	269	323
Krádeže ostatní	18	102	118
Krádeže prosté celkem:	275	1 239	1 476
Podvod	4	23	27
Zpronevěra	0	8	8
Neoprávněné užívání cizí věci	4	9	13
Zatajení věci	8	21	27
Poškození cizí věci	58	99	151
Pytláctví a ostatní majetkové trestné činy	0	0	0
Majetkové činy celkem:	624	2 464	2 959

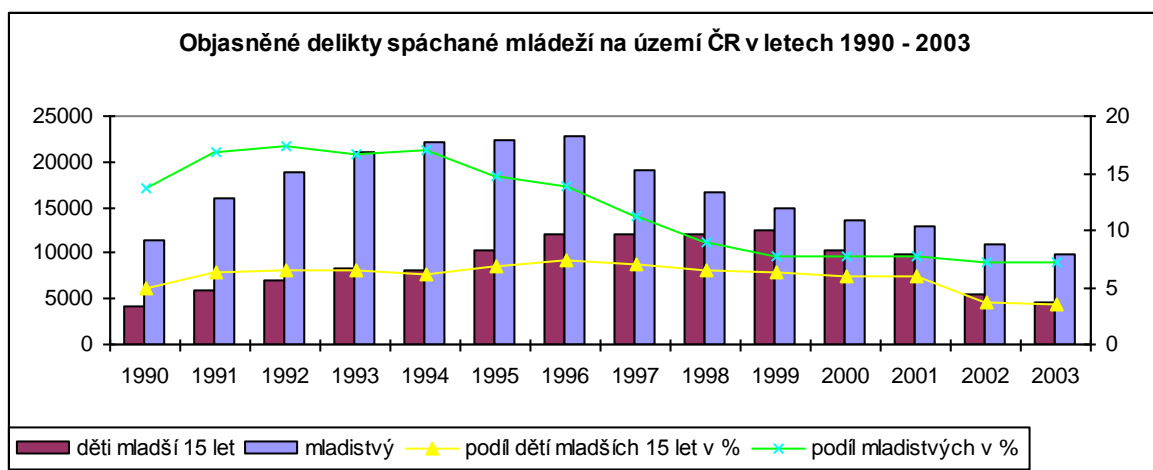
Zdroj. Dostupné z <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-650295.aspx>, dne 20.6.2010

V 90. letech došlo oproti období před rokem 1989 ke značnému navýšení podílu mládeže na celkovém počtu spáchaných skutků. Tento jev spolu s nárůstem obecné kriminality zřejmě souvisí s uvolněním mocenské kontroly ve společnosti, kdy si příchod demokracie mnoho lidí včetně mládeže vyložilo jako právo dělat si, co chtějí, bez jakéhokoli dodržování zákonů. Vliv zde měla také změna ve společnosti, která postupně přecházela na kapitalismus a tržní hospodářství, s tím související změna hodnotového žebříčku společnosti, rozvoj médií a dostupné techniky.

Nárůst kriminality mládeže byl výrazný v letech 1990-1993, svého vrcholu dosáhl v roce 1996 a od roku 1997 postupně klesá. Na pokles v roce 2002 měla bezpochyby vliv dekriminlizace, která souvisela se změnou výše škod v trestním zákoně po novele č. 256/2001 Sb.³⁵ Naopak další legislativní změna, a sice zrušení kategorie přečinů a následné přesunutí velké části méně závažných skutků do kategorie přestupků, v roce 1990 se snížením kriminality mládeže neprojevila.³⁶ Na nárůst registrované kriminality mohlo mít také vliv zvýšené zaměření orgánů činných v trestním řízení na tuto věkovou skupinu a silné populační ročníky z 80. let, která v této době dospívaly. Dynamiku vývoje kriminality mládeže můžeme podrobně vysledovat z následujícího grafu:

Graf č. 2

Objasněné delikty spáchané mládeží na území ČR v letech 1990 - 2003

Zdroj: Kuchta, J., Válková H. a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*, s. 283

³⁵ Zvýšením hranice škody nikoli nepatrné na 5.000 Kč, která diferencuje trestný čin a přestupek, došlo k dekriminlizaci velkého počtu deliktů mládeže méně rozsáhlé majetkové kriminality, obzvláště dětí mladších patnácti let.

³⁶ Zoubková, I., *Kontrola kriminality mládeže*, s. 17

Na závěr ještě trochu aktuální statistiky: jak vyplývá ze statistických dat publikovaných ministerstvem vnitra za rok 2005, zaevidovala Policie ČR v tomto roce celkem 344.060 trestných činů. Z toho spáchali mladiství 7.614 (2,12%) objasněných trestných činů a děti celkem 3.086 (0,89%). Celkový počet stíhaných a vyšetřovaných osob činil 121.511 osob, z toho podíl dětí mladších patnácti let na celkovém počtu pachatelů činil 2,8% (oproti roku 2004 pokles o 0,3%) a podíl mladistvých činil 4,7% (oproti roku 2004 pokles o 0,4%).³⁷

6 Orgány činné ve věcech kriminality mládeže

V předchozích kapitolách jsem již několikrát zmínil soudce a státní zástupce pro mládež, kteří se přímo účastní trestního řízení proti mladistvým pachatelům a řeší záležitosti týkající se prekriminality dětí. Dalšími osobami přímo zúčastněnými na tomto procesu jsou potom příslušné orgány policie ČR a pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Práce policie by byla na samostatnou kapitolu a netýká se tolik mé práce, proto se jí nebudu více věnovat. Přiblížím však práci nejen soudů pro mládež a státních zástupců, ale také právě kurátorů pro děti a mladistvé, kteří na řešení případů kriminality mládeže mají také obrovský podíl a mnohdy také největší vliv na rozhodnutí o opatření, které je následně mladistvému delikventovi uděleno.

6.1 Charakteristika trestního řízení ve věcech mladistvých

Jak již bylo zmíněno výše, je právní úprava řízení v trestních věcech mladistvých obsažená v ZSVM speciální vůči obecné úpravě v tr. řádu.

V ZSVM je trestní řízení ve věcech mladistvých upraveno v díle sedmém, konkrétně v § 36 až § 88. Upravuje komplexně zvláštní postupy v trestním řízení mladistvých, které byly dříve upraveny v hlavě XX. tr. řádu - v řadě případů přebírá dosavadní úpravu obsaženou v tr. řádu, v jiných věcech naopak obsahuje úpravu zcela novou nebo modifikovanou pro dosažení účelu zákona a účelu tohoto řízení. Úpravu obsaženou v tr. řádu přebírá ZSVM obzvláště tam, kde se nepoužijí zvláštní ustanovení ZSVM o trestním řízení, dále pak při absenci zvláštní úpravy.

Základním účelem trestního řízení je náležité objasnění skutku, který naplňuje znaky provinění podle trestního práva hmotného, odhalení jeho pachatele a vyvození jeho

³⁷ Informace o zjištěné trestné činnosti v České republice v roce 2005 ze dne 20.1.2006, Odbor bezpečnostní politiky ministerstva vnitra, staženo 24.2.2009, dostupné z: <http://www.mvcr.cz>

odpovědnosti a trestněprávních následků jeho činu, jako také zajištění výkonu případně uloženého opatření. Specificky ve věcech mladistvých pak účel trestního řízení sleduje přijetí opatření účinně přispívajících k tomu, aby se pachatel zdržel dalšího páchání protiprávních činů, našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil přispěl k odčinění újmy, která jeho činem vznikla. Řízení musí být vedeno tak, aby svým výchovným působením přispělo k předcházení a zamezení páchání trestné činnosti.

V řízení proti mladistvým je nutno dbát toho, aby vyšetřování, projednávání i rozhodování jejich věcí bylo svěřeno osobám, jejichž znalosti zaručí splnění výchovného účelu řízení (§ 36 ZSVM). K tomuto jim je poskytována zvláštní průprava pro zacházení s mládeží³⁸ – speciální vzdělání soudců, státních zástupců a úředníků PMS zajišťuje Ministerstvo spravedlnosti prostřednictvím Justiční akademie v Kroměříži. Orgány činné v trestním řízení ve věcech mladistvých spolupracují s orgánem sociálně-právní ochrany dítěte a PMS, dále také se zájmovými sdruženími občanů, místními komunitami a osobami realizujícími probační programy, což může přispět k včasné a přiměřené reakci na delikty spáchané mládeží.

Zásada zvláštního přístupu k trestním věcem mladistvých se promítá také ve způsobu provádění jednotlivých úkonů. Podle § 41 odst. 1 ZSVM se s osobami zúčastněnými na úkonu musí jednat tak, jak to vyžaduje význam a výchovný účel řízení. Vždy je nutno šetřit jejich osobnost. Při jednání s mladistvými se musí s přihlédnutím k jejich věku a duševní vyspělosti postupovat tak, aby nedošlo k narušení jejich psychické a sociální rovnováhy a jejich další vývoj byl co nejméně ohrožen.

S tím souvisí také požadavek, aby úkony přípravného řízení prováděl policejní orgán určený k úkonům v trestních věcech mladistvých osob, státní zástupce specializovaný na věci mládeže nebo soudce soudu pro mládež. Výjimku zákon připouští pro případy, kdy nelze provedení úkonu odložit a odborně zajistit těmito orgány činnými dle ZSVM.

Procesní ochrana poskytovaná mladistvému, vůči kterému se trestní řízení vede, je limitována věkem. Jak vyplývá z ustanovení § 73 ZSVM, neužijí se zvláštní ustanovení o trestním řízení ve věcech mladistvých:

³⁸ Podobné požadavky uváděli již prof. Miřička a dr. Scholz, autoři komentáře k zákonu o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931, kteří zdůrazňovali vedle odborných znalostí soudců také jejich osobní vlastnosti, životní zkušenosti a pochopení významu sociální práce s mladistvými.

- v řízení o proviněních, která obviněný spáchal jednak před dovršením 18. roku věku, jednak po jeho dovršení (vícečinný souběh stejnorodý i nestejnorodý), jestliže trestní zákon na čin spáchaný po dovršení 18. roku stanoví trest stejný nebo přísnější, nebo
- bylo-li zahájeno trestní stíhání až po dovršení 19. roku mladistvého - v tomto případě již není třeba obviněného procesně zvýhodňovat, protože se nejedná o osobu mladistvého.

Co se týče pokračujících, trvajících a hromadných proviněních tvořících jediný skutek, ty se považují za spáchaná ve věku mladistvých, pokud poslední útok, ukončení protiprávního stavu nebo dílčí útok proběhly do dovršení 18. roku věku. Naopak bude-li alespoň jeden z útoků proveden po dovršení 18. roku věku, budou také útoky spáchané před dovršením osmnácti let posuzovány jako celek dle trestního práva dospělých. Lze zde však připustit možnost, že bude k této skutečnosti přihlédnuto při posuzování materiální stránky trestného činu.

Ustanovení ZSVM o účasti orgánu pověřeného péčí o mládež (dále také OSPOD) se také neužijí, pokud se úkon provádí po dovršení 19. roku věku mladistvého – po dosaženém věku devatenácti let mladistvého již nemá OSPOD žádná procesní oprávnění v řízení a neúčastní se žádných úkonů. Děje se tak z důvodu toho, že účast OSPOD v řízení za těchto okolností by byla kvůli minimální možnosti ovlivnit chování obviněného jen zcela formální a vedla by snad jen k průtahům v řízení.

6.2 Orgány činné trestním řízením s mladistvým

6.2.1 Soudy pro mládež a státní zástupci pro mladistvé

V řízení proti mladistvým je třeba dbát toho, aby vyšetřování, projednávání i rozhodování jejich trestních věcí bylo svěřováno osobám, jejichž znalost otázek souvisejících s výchovou mládeže zaručí splnění výchovného účelu řízení. Orgány činné podle tohoto zákona postupují ve spolupráci s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí a s PMS.

Řízení koná soud pro mládež, v jehož obvodu mladistvý bydlí, a nemá-li stálé bydliště, soud, v jehož obvodu se zdržuje nebo pracuje.

Nelze-li žádné takové místo zjistit nebo jsou-li mimo území České republiky, koná řízení soud pro mládež, v jehož obvodu bylo provinění spácháno; jestliže nelze místo činu zjistit, koná řízení soud pro mládež, v jehož obvodu čin vyšel najevo. Informace o činnosti soudů pro mládež a státních zástupců pro mladistvé čerpám přímo ze zákona č. 218/2003 Sb.³⁹

O všech proviněních mladistvého a proti všem mladistvým, jejichž provinění spolu souvisejí, se koná společné řízení, pokud to je vhodné z hlediska všestranného a objektivního objasnění věci, hospodárnosti a rychlosti řízení s přihlédnutím k osobám mladistvých, ohledně nichž se koná společné řízení.

Pouze výjimečně lze konat společné řízení proti mladistvému a dospělému, jestliže je to nutné pro všestranné a objektivní objasnění věci a není to na újmu mladistvého. Takové společné řízení koná soud pro mládež, a pokud jde o mladistvého, užije se i ve společném řízení ustanovení tohoto zákona.

Orgány činné podle zákona č.218/2003 Sb.⁴⁰ a úředníci PMS spolupracují s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí, zájmovými sdruženími občanů a s osobami realizujícími probační programy, aby posílili výchovné působení řízení ve věcech mladistvých, vytvořili podmínky pro individuální přístup k řešení jednotlivých věcí, včas reagovali na potřeby a zájmy mladistvých a poškozených osob i všech dalších subjektů dotčených trestnou činností a také tímto způsobem trestné činnosti zamezovali a jí předcházeli. Do řešení jednotlivých provinění podle tohoto zákona zapojují též zájmová sdružení občanů a jiné subjekty působící ve společenském prostředí mladistvého, v němž došlo k provinění, a blízké sociální okolí obviněného a poškozeného.

Při provádění úkonů řízení ve věcech mladistvých se musí jednat s osobami na úkonu zúčastněnými tak, jak to vyžaduje význam a výchovný účel řízení. Vždy je nutno šetřit jejich osobnosti. Při jednání s mladistvými se musí s přihlédnutím k jejich věku a duševní vyspělosti postupovat tak, aby nedošlo k narušení jejich psychické a sociální rovnováhy a jejich další vývoj byl co nejméně ohrožen.

Úkony přípravného řízení, kterých se účastní mladistvý, provede zpravidla policejní orgán určený k úkonům v trestních věcech mladistvých osob, státní zástupce specializovaný na věci mládeže nebo soudce soudu pro mládež, ledaže nelze zajistit provedení úkonu takovým orgánem činným podle tohoto zákona a provedení úkonu nelze odložit.

³⁹ Zákon č. 218 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) ze dne 25. června 2003.

⁴⁰ Orgány činnými podle tohoto zákona jsou policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež

Všechny orgány činné podle tohoto zákona jsou povinny vždy mladistvého poučit o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění. Ve vhodných případech jej poučí i o podmínkách pro podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání nebo odstoupení od trestního stíhání.

6.2.2 Probační a mediační služba

Právní postavení a působnost

Probační a mediační služba byla zřízena zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a je organizační složkou státu. Posláním PMS je přispívat k naplňování trestní spravedlnosti zejména zprostředkováním účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností, vytvářením podmínek pro uplatnění alternativních postupů v trestním řízení, zajištěním výkonu alternativních trestů a nalezení účinné reakce na spáchaný trestný čin. Za tím účelem provádí PMS úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení, usiluje o urovnání konfliktů mezi obviněným a poškozeným a svou činností také usilují o ochranu komunity a prevenci a snížení rizik opakování trestné činnosti.⁴¹

V souvislosti s trestním řízením ve věcech mladistvých se rozšířila působnost také PMS, kdy se ve všech stádiích řízení uplatní její činnost – důraz je zde kladen především na individuální zacházení s mladistvými, jejich motivaci k dodržování práva a co nejméně stigmatizující řešení jejich trestních věcí. Sám zákon předpokládá v § 36 ZSVM spolupráci orgánů činných v řízení podle tohoto zákona s PMS.

V přípravném řízení PMS zjišťuje poměry obviněného mladistvého a vypracovává o nich komplexní zprávy, vytváří podmínky pro využití odklonů a projednává s obviněným možnost dohody s poškozeným o náhradě škody, dohody o narovnání nebo splnění jiných podmínek umožňujících tyto alternativní způsoby řešení, dále vykonává dohled nad chováním obviněného, u něžž bylo rozhodnuto o propuštění z vazby nebo o nahrazení vazby probačním dohledem. V řízení před soudem vedle činností prováděných v přípravném řízení také projednává splnění podmínek pro využití alternativních postupů a uložení trestů nespojených s odnětím svobody.

Co se týče vykonávacího řízení, prolíná se vzhledem k možnosti ukládat výchovná

⁴¹ Žatecká, E., Probační a mediační služba dle platné právní úpravy, s. 152

opatření také v průběhu trestního řízení výkon rozhodnutí prakticky všemi jeho stádii. Není zde tedy na rozdíl od trestního řízení ve věcech dospělých soustředěn pouze do vykonávacího řízení následujícího po vynesení meritorního rozhodnutí. V ZSVM je vedle ustanovení upravujících dohled probačního úředníka (§ 16 a § 80 ZSVM) nově vymezena rámcová úprava působnosti PMS při výkonu ostatních rozhodnutí ve věcech mladistvých. Probační a mediační službě je zde uložen velmi široký okruh činností, který zahrnuje jednak dohled nad mladistvým, jednak provádění úkonů směřujících k tomu, aby mladistvý vedl ve zkušební době řádný život, pokud samotný dohled uložen nebyl a bylo rozhodnuto o propuštění z vazby za současného uložení dohledu, o podmíněném zastavení trestního stíhání, o podmíněném upuštění od trestního opatření s dohledem, o uložení obecně prospěšných prací za současného uložení výchovných opatření,⁴² o uložení peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu, o podmíněném odsouzení, včetně podmíněného odsouzení s dohledem, o podmíněném propuštění z výkonu odnětí svobody, včetně podmíněného propuštění z výkonu odnětí svobody za současného uložení dohledu a uložení dalších trestních, ochranných a výchovných opatření, jestliže soud předal věc PMS.⁴³

Z těchto důvodů je PMS oznamováno zahájení trestního stíhání mladistvého a vzetí mladistvého do vazby, dále jí je přiznáno právo účastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání v řízení v trestních věcech mladistvých a jednání ve věci dítěte mladšího patnácti let. Je jí doručován opis rozsudku. PMS je také přiznáno oprávnění podávat návrhy podle § 81 a § 83 až § 87 ZSVM.

Probační úředník může být i ve vykonávacím řízení pověřen předsedou senátu zjišťováním potřebných údajů o osobě mladistvého a jeho poměrech.

Jak vyplývá z § 40 ZSVM, PMS při zajišťování výkonu alternativních trestů a kontrole výkonu výchovných a jiných opatření spolupracuje s orgány státní správy a samosprávy, nevládními organizacemi, zájmovými sdruženími občanů, osobami realizujícími probační programy apod.

Místní příslušnost středisek PMS se v přípravném řízení řídí obvodem působnosti příslušného státního zástupce. Ve stádiu řízení před soudem je pak rozhodující obvod

⁴² Např. v případě obecně prospěšných prací je středisko PMS v součinnosti s obecními úřady odpovědné za kontrolu výkonu tohoto trestu, za spolupráci s organizacemi umožňujícími jeho výkon a individuální práci s odsouzenými.

⁴³ Ščerba, F., *K činnostem probační a mediační služby v řízení ve věcech mladistvých. In Sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva*, s. 73

příslušného soudu pro mládež. Jelikož jde v obou stádiích trestního řízení o místní příslušnost určenou dle bydliště mladistvého, bude se většinou případem v přípravném stádiu i stádiu řízení před soudem zabývat totéž středisko PMS. K urychlení řízení nebo z jiných důležitých důvodů může být středisku PMS, v jehož obvodu bydlí osoba, předsedou senátu, samosoudcem soudu pro mládež nebo státním zástupcem uloženo provést potřebné úkony, které se této osoby týkají.

Dalšími specifickými úkoly PMS jsou pomoc, péče a prevence, což se projevuje při pomoci poškozeným a dalším dotčeným osobám odstraňovat následky trestného činu nebo provinění, dále organizací speciálních sociálních a terapeutických programů práce s obviněnými mladistvými, kteří jsou pod vlivem drog a také zastřešováním resocializačních programů. Snahy o prevenci trestné činnosti se zaměřují spíše na prevenci sekundární a terciální, což souvisí především s předmětem činnosti PMS.

Snad jen na závěr poznámku: jak vyplývá ze statistických údajů PMS, evidovala za rok 2004 střediska PMS v ČR celkem 28.403 nových případů, z toho 3.969 případů (tj. 14%) bylo evidováno v souvislosti s trestnou činností mladistvých. V roce 2003 však činil podíl případů mladistvých pouze 8% a v 2002 pouze 7,7%. Dá se dovodit, že tak velký nárůst případů mladistvých je v přímé souvislosti s aplikací zákona č. 218/2003 Sb.⁴⁴

6.2.2.1 Probace

Probací se rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených omezení a povinností, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu/opatření odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl podmínkám uloženým státním zástupcem nebo soudem, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů (§ 2 odst. 1 ZPMS).

Probační činnost v sobě spojuje represivní složku trestně právních opatření se složkou podpůrnou a preventivní – tedy kontrolu, pomoc a poradenství. Její uplatnění vede ke zvýšení efektivity trestní sankce a dosažení vyváženého poměru mezi represí a prevencí.

⁴⁴ Komentář ke statistickému vyhodnocení činnosti středisek PMS v ČR za rok 2004, spr. 324/2005; staženo 20.1.2010, dostupné z: <http://na www.justice.cz>

Využití probace je na rozdíl od mediace převážně součástí klasického výkonu soudních rozhodnutí a je uplatňována z pozice autority státu.

V české právní úpravě je probace chápána v širším smyslu, kdy představuje celý systém služeb poskytovaných PMS obviněnému nebo odsouzenému, tedy především vykonávání dohledu výkonu výchovných opatření a trestních opatření nespojených s odnětím svobody včetně uložených povinností a omezení, při podmíněném odsouzení s dohledem, podmíněném upuštění od potrestání s dohledem, při kontrole výkonu trestních opatření nespojených s odnětím svobody, dále zajišťování podmíněného propuštění z výkonu trestního opatření odnětí svobody (tzv. parole - kdy je odsouzenému umožněno vykonat zbytek trestu mimo věznici na základě soudem stanovených podmínek a uloženého dohledu, který vykonává pověřené středisko PMS).

6.2.2.2 Mediace

Mediací se rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporů mezi obviněným a poškozeným za účasti mediátora a činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu, které jsou vykonávané v souvislosti s trestním řízením (§ 2 odst. 2 ZPMS). Mediace je typickým institutem koncepce restorativní justice, která chápe trestný čin/provinění jako konfliktní stav mezi obviněným a poškozeným. Jejím cílem není potrestání obviněného, ale nalezení řešení přijatelného pro obě strany – zmírnění následků trestného činu/provinění pro poškozené a převzetí osobní odpovědnosti za spáchané skutky pachatelem. Z toho důvodu lze také mediaci provádět pouze se souhlasem obviněného a poškozeného, což vyplývá také z její povahy, kdy je nutné aktivní zapojení obou stran k vyřešení tohoto sporu. Zákon nevyžaduje, aby byl v případě mladistvých pachatelů nutný souhlas zákonného zástupce k provádění mediace, ačkoli i při ní mohou uplatňovat práva dle § 43 ZSVM.⁴⁵

Jelikož v rámci mediace nedochází k dokazování v trestněprávním smyslu, nelze jako důkaz v trestním řízení použít skutečnosti, které při ní vyšly najevo.⁴⁶ Ovšem výsledky mediace mohou být významné pro úvahu soudu o druhu a výměře trestního či jiného opatření a také mohou posloužit jako podklad pro uplatnění procesních odklonů. Mediaci jako dobrovolný mimosoudní způsob projednání sporu lze aplikovat v průběhu celého trestního řízení. Může být využita také při řešení otázky náhrady škody v adhezním řízení.

⁴⁵ Špundová, J., *Problémy trestního postihu mladistvých*. In *Sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva*, s. 83

⁴⁶ Větrovec, V. a kol., *Nejvhodnější alternativy v trestním řízení s mladistvými pachateli*, s. 15

Velkou výhodou mediace je psychologický přínos pro poškozeného, pokud je úspěšná a dojde ke smíření pachatele a oběti.

Zvláště na mladistvého delikventa může mít pak mediace pozitivní vliv, jelikož v jejím průběhu může aktivně vnímat kromě hrozící sankce všechny okolnosti a dopady svého jednání, což by jej mělo motivovat k aktivnímu přístupu k vyřešení věci, to vše bez nepříznivých vlivů standardního trestního řízení. Z toho důvodu také policejní orgány a státní zástupce dle § 2 odst. 9 ZPMS vyrozumí PMS o věcech mladistvých vhodných k mediaci, se snahou využít mediaci od počátku trestního stíhání nebo místo něj.

6.2.3 Orgán sociálně–právní ochrany dětí

Právní úprava sociálně právní ochrany dětí a postavení orgánu sociálně–právní ochrany dětí jsou obsaženy v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně–právní ochraně dětí. Orgán sociálně–právní ochrany dětí, jímž je obecní úřad, obecní úřad obce s rozšířenou působností, krajský úřad, ministerstvo a Úřad pro mezinárodně–právní ochranu dětí pro vztahy s cizinou, má v řízení v trestních věcech mladistvých postavení samostatného procesního subjektu a jeho úkolem je v tomto řízení přispět svou činností k objasnění věci a naplnění výchovného účelu řízení. K tomu využívá procesní oprávnění stanovená v ZSVM, která byla v této práci již podrobně probrána - např. být informován o zahájení trestního stíhání mladistvého a vzetí mladistvého do vazby, povinnost vypracovat pro účely dokazování komplexní zprávy o poměrech mladistvého, právo účasti na hlavním líčení a veřejném zasedání a právo činit návrhy, klást vyslychaným otázky a přednést závěrečnou řeč, dále je to doručování všech rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, možnost podat ve prospěch mladistvého opravné prostředky. OSPOD také vystupuje v pozici kolizního opatrovníka k výkonu oprávnění zákonného zástupce podle § 37 odst. 2 ZR v případech, kdy v trestním řízení ve věcech mladistvých nemůže zákonný zástupce vykonávat svá práva sám nebo z důvodů kolize zájmů zákonného zástupce a mladistvého v trestním řízení (§ 43 odst. 2 ZSVM).

Nezávislé postavení OSPOD v trestním řízení mladistvých a řízení ve věcech dětí mladších patnácti let je nezastupitelné a na jeho účast zde se klade zvláštní důraz. I přesto zákon nezbytně nevyžaduje jeho účast na hlavním líčení a veřejném zasedání a postačí OSPOD o těchto informovat.

Místně příslušným OSPOD je obecní úřad obce s rozšířenou působností podle trvalého bydliště mladistvého, který zastupuje pověřený pracovník. Ve zvláštních případech je tímto orgánem Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí (§ 4 a § 35 ZSPOD).

Důležité je ustanovení § 36 ZSVM, které požaduje, aby orgány činné v trestním řízení postupovaly v řízení ve spolupráci s příslušným OSPOD. V praxi je uplatňováno, že je OSPOD zván k úkonům prováděným s mladistvými obviněnými a seznamován s výsledky vyšetřování, ačkoli to není přímo zákonem stanoveno.⁴⁷ S tím také souvisí ustanovení § 33 a § 34 ZSPOD, kde je stanoveno, že se příslušný OSPOD účastní trestního řízení vedeného proti mladistvému a spolupracuje také se státním zastupitelstvím při řešení sociálních a výchovných problémů dětí.

Podle ustanovení § 51 ZSPOD pak podává OSPOD na vyžádání soudu pro mládež a státnímu zastupitelství zprávy o poměrech dítěte a dále je povinen poskytnout na žádost orgánům činným v trestním řízení údaje potřebné pro trestní řízení a PMS informace v rozsahu potřebném pro trestní řízení.

OSPOD spolupracuje i s věznicemi a jeho zaměstnanec je povinen navštívit dítě umístěné ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody alespoň jednou za tři měsíce a projednat s ním zejména možnost zaměstnání nebo přípravy na budoucí povolání nebo zaměstnání po ukončení výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody.

Podle § 40 ZSVM spolupracují orgány činné v trestním řízení ve věcech mladistvých a úředníci PMS s příslušným OSPOD, zájmovými sdruženími občanů a s osobami realizujícími probační programy. Cílem této spolupráce má být zesílené výchovné působení tohoto řízení, vytvoření podmínek pro individuální přístup k řešení jednotlivých případů a také včasná reakce na potřeby a zájmy mladistvých a poškozených osob i dalších subjektů dotčených trestnou činností, stejně jako snaha zamezit trestné činnosti a předcházet jí.

Zájmová sdružení občanů a osoby, které realizují probační programy nebo se věnují sociální práci, mohou upozorňovat orgány činné v trestním řízení a také příslušný OSPOD na skutečnosti nasvědčující tomu, že bylo spácháno provinění, a dávat tak podnět k vhodné reakci na něj.

S tím souvisí oprávnění a povinnosti OSPOD vymezené v zákoně pro případy zacházení a práce s problémovou mládeží. OSPOD má mimo jiné zaměřit svou pozornost a vyhledávat

⁴⁷ Zedulová, J., *Postavení a úloha orgánu pověřeného péčí o mládež v trestním řízení*, s. 16

děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život zejména zanedbáváním školní docházky, požíváním alkoholu nebo jiných návykových látek, provozováním prostituce atd. Dále se má OSPOD zajímat o mladistvé, kteří spáchali trestný čin a děti mladší patnácti let, které spáchaly čin jinak trestný – zde má zaměřit svoji pozornost také na využívání volného času těchto dětí, na děti vyhledávající styky s fyzickými osobami nebo skupinami osob požívajícími alkoholické nápoje a návykové látky nebo páchajícími trestnou činností, sledovat projevy nesnášenlivosti a násilí u dětí a snažit se prostřednictvím preventivní a poradenské činnosti a zvláštní péče o tyto děti tyto negativní jevy minimalizovat a odstranit.⁴⁸

V rámci této činnosti rozhoduje také OSPOD o výchovných opatřeních podle § 43 zákona o rodině, pokud tak neučinil obecný soud a sleduje jejich dodržování. Pokud o to soud požádá, sleduje také jím uložená výchovná opatření.

7 Jednotlivá opatření ukládaná mladistvým pachatelům

V předchozích kapitolách jsem se věnoval samotné trestní odpovědnosti mladistvých, nyní se zaměřím na jednotlivá opatření ukládaná mladistvým delikventům v trestním řízení. Stejně tak jako v předchozích dvou kapitolách využívám jako zdroj především samotný trestní zákon (resp. komentář k trestnímu zákonu), který jednotlivá opatření definuje.

„Novodobé státy věnují značnou pozornost své sociální politice. Jejím cílem je udržení sociálního smíru, resp. zachování sociální stability společnosti. Proto se státní orgány snaží intervenovat v těch případech, kdy je podstatný zájem jednotlivců nebo celých skupin obyvatel natolik ohrožen, že by mohli utrpět vážnou újmu a jejich reakce na toto ohrožení mohla společnost destabilizovat. Chování společensky nepřizpůsobivých a nebezpečných jednotlivců se snaží novodobé státy neutralizovat. V případě dětí a mládeže se stát snaží zmírnit či odvrátit nepříznivé působení rodičů, případně jiných osob, a nabídnout buď podporu rodině, nebo alternativu k rodinné péči, jež by se pokud možno rodině podobala.“⁴⁹

⁴⁸ viz § 10, § 11, § 31 a § 32 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

⁴⁹ Matoušek, O., Kroftová, A. *Mládež a delikvence*, s. 153

7.1 Výchovní opatření

Jak již plyne z označení, je tato oblast postihu mladistvých pachatelů zaměřena na jejich výchovu prostřednictvím těchto opatření⁵⁰:

- dohled probačního úředníka – jedná se o sledování chování mladistvého v jeho rodině a způsobu výchovného působení rodičů na něj, kontrolu dodržování uloženého probačního programu (viz dále) a výchovných povinností a omezení uložených mladistvému a jeho pozitivní vedení probačním úředníkem k životu v souladu se zákonem. Poskytuje vedení, pomoc a kontrolu, čehož rodina mladistvého není zřejmě schopna.
- probační program – jedná se o programy sociálního výcviku, psychologického poradenství, vzdělávací či rekvalifikační programy nebo programy zahrnující obecně prospěšnou činnost (nejedná se o trest obecně prospěšných prací)
- výchovné povinnosti – povinnosti směřující k zajištění řádného života, např. povinnost bydlet s rodičem, nahradit způsobenou škodu, vykonat společensky prospěšnou činnost, podrobit se léčení závislosti apod.
- výchovná omezení – např. zákaz návštěv určitých akcí, zákaz styku s konkrétními osobami, zákaz užívání návykových látek apod. Dohledem je pověřen úředník probační a mediační služby.
- napomenutí s výstrahou – soudce nebo v přípravném řízení státní zástupce mladistvému důrazně vytkne protiprávnost jeho činu a upozorní ho na důsledky, které mu hrozí, pokud by se v budoucnu dopouštěl další trestné činnosti. Po napomenutí s výstrahou se na mladistvého hledí tak, jako by nebyl odsouzen.

7.2 Ochranná opatření

Jejich smyslem je chránit společnost i samotné mladistvé. Společnost je chráněna před pokračováním páchaní provinění izolací mladistvého. Sám mladistvý je chráněn před škodlivými vlivy, které se podílely na spáchaném provinění.⁵¹

⁵⁰ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, § 16 až 20

⁵¹ Srov. Důvodová zpráva návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, § 21 až 23

- ochranné léčení – soud je ukládá, jestliže pachatel činu jinak trestného není pro přičetnost trestně odpovědný (duševní porucha, zneužívání drog) a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný. Ochranné léčení potrvá, dokud to vyžaduje jeho účel, např. psychiatrické, protialkoholní, protitoxikomanické nebo sexuologické.
- zabezpečovací detence – je to vlastně ochranné léčení, které je ale vykonáváno v uzavřeném zařízení, spravovaném vězeňskou službou, takže je mnohem těžší z něj uprchnout, než když je léčba vykonávána v lékařském zařízení.
- ochranná výchova – ukládá se v případech, kdy o výchovu mladistvého není dostatečně postaráno, dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána nebo prostředí, v němž mladistvý žije, neskýtá záruku řádné výchovy. Vykonává se ve zvláštních ústavech pro mladistvé.
- zabránění věci či jiné majetkové hodnoty – týká se to věcí, které byly získány trestným činem nebo věcí, které ohrožují bezpečnost, či věcí, které náleží mladistvému, kterého nelze odsoudit, nebo u něhož bylo upuštěno od uložení opatření.

7.3 Trestní opatření

- obecně prospěšné práce – soud je může uložit v případě, že vzhledem k povaze provinění a možnosti nápravy pachatele uložení jiného opatření k dosažení účelu opatření není třeba (při možnosti odnětí svobody do pěti let). Po výkonu opatření, resp. upuštění od výkonu, se na mladistvého hledí, jako by nebyl odsouzen. Horní hranice je poloviční oproti trestu obecně prospěšných prací ukládanému dospělým pachatelům, musí se přihlídnout k možnostem mladistvého a jeho poměrům.
- domácí vězení – ukládá se mladistvým za stejných podmínek jako dospělým pachatelům, tedy na dobu až dvou let (jde o nové trestní opatření, které lze uložit od 1.1.2010),
- zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce – mladistvému může být tento trest uložen nejdéle na dobu 5 let (jde o nové trestní opatření, které lze uložit od 1.1.2010),
- peněžité opatření – může být uloženo jednorázově nebo formou denní sazby ve výši 10 až 365 denních sazeb, přičemž denní sazba se smí pohybovat v rozmezí 100 –

5.000,- Kč. Opatření lze uložit jen tehdy, je-li mladistvý výdělečně činný nebo to umožňují jeho majetkové poměry, a v případě, že proviněním získal nebo se snažil získat majetkový prospěch, nebo za provinění, kde zákon umožňuje uložení trestu odnětí svobody do pěti let. Po výkonu opatření, nebo po upuštění od něj, se na mladistvého hledí, jako by nebyl odsouzen.

- peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu – je to vlastně pohrůžka peněžitým opatřením. Mladistvému se stanoví zkušební doba (až 3 roky). Pokud v ní nepovede řádný život bude muset peněžitě opatření zaplatit.
- propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty – lze uložit, jedná-li se o věc, která byla použita ke spáchání provinění nebo k tomu byla určena, nebo o věc získanou proviněním či ji získal za věc získanou proviněním. Po výkonu opatření se na mladistvého hledí, jako by nebyl odsouzen.
- zákaz činnosti – uložený zákaz nesmí být na překážku přípravě na povolání mladistvého a nesmí být delší než 5 let ,
- vyhoštění – lze uložit jen cizincům, kteří v České republice nemají rodinu a nemají zde ani azyl . Ukládá se, vyžaduje-li to bezpečnost lidí nebo majetku, anebo jiný obecný zájem, ve výměře od jednoho do pěti let (poté se na něj hledí, jako by nebyl odsouzen).
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem – je to obdobné jako u dospělých pachatelů, jedná se vlastně o pohrůžku odnětím svobody. Mladistvému se stanoví zkušební doba a pokud v ní nepovede řádný život, bude muset vykonat odnětí svobody v příslušné věznici pro mladisté .
- odnětí svobody nepodmíněné – lze je uložit jen tehdy, kdy by žádná jiná opatření nevedla k dosažení účelu zákona, tj. zejména k nápravě mladistvého. Oproti dospělým obviněným se trestní sazby snižují na polovinu, přičemž dolní hranice nesmí přesáhnout jeden rok a horní hranice 5 let odnětí svobody. Pouze v případech, kdy by dospělému pachateli mohl být uložen výjimečný trest, může být opatření odnětí svobody uloženo mladistvému až na 10 let. Toto trestní opatření se vykonává odděleně od dospělých odsouzených ve zvláštních věznicích pro mladistvé nebo alespoň ve zvláštním oddělení věznice.

8 Příklad z praxe

Při studiu odborných pramenů a statistických výkazů podchycujících četnost užití jednotlivých opatření ukládaných soudy a v přípravném řízení státními zástupci jsem zaznamenal případ mladistvého M.K. Ten se společně se svými kamarády v nočních hodinách dne 25.9.2004 dopustil v obci Nová Ves, okres Kolín provinění poškozování cizí věci dle § 6 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb. k § 257b odst. 1 tr. zákona. Tento případ znám blížeji ze své vlastní zkušenosti, protože jsem mladistvého M.K. zadržel dle § 68 odst. 1 tr. řádu.

V roce 2004 jsem sloužil jako policista s územní odpovědností na Obvodním oddělení Policie ČR v Kolíně. V ranních hodinách dne 26.9.2004 oznámil na linku 158 A.C., že došlo k poškození oplocení a přístavku jeho domu v obci Nová Ves, okres Kolín postříkáním sprejem. Prvotním šetřením bylo zjištěno, že by se skutku mohly dopustit osoby přespávající v chatové kolonii v katastru uvedené obce. Po zkontaktování hlídkou policie se podezřelý M.K. k činu doznal.

Prostudováním rozsudku obvodního soudu pro Prahu 10, který byl vzhledem k trvalému bydlišti podezřelého místně příslušný k projednání věci, jsem zjistil, že mladistvému M.K. byl kladen za vinu skutek kvalifikovaný jako provinění poškozování cizí věci dle § 257b odst. 1 tr. zákona ve vztahu k § 6 odst. 1 ZSVM. Spolupachatelství kvalifikováno nebylo, protože se v tomto případě mladistvý M.K. dopustil jednání s osobami trestně neodpovědnými (mladšími 15-ti let) a dané věci se jedná o tzv. quasispolupachatelství *siu generis*, tedy spáchání trestného činu (provinění, pozn. autora) jedním pachatelem ve smyslu § 9 odst. 1 tr. zákona.

Kromě samotné kvalifikace skutku mne při pročítání odsuzujícího rozsudku zajímal především oddíl uvádějící uložený trest. Jak ZSVM soudu ukládá, byly před samotným rozhodnutím ve věci zajištěny potřebné posudky od OSPODu, školského zařízení, které mladistvý navštěvoval a pracovníků PMS. Dále bylo zajištěno vyjádření poškozeného A.C., který stanovil výši škody. Ten dále uvedl, že byl ze strany mladistvého M.K. kontaktován a byla mu zaplacena částka ve výši 1/3 celkové škody. Zbylá část mu byla uhrazena dvěma zbylými pachateli jednání. Na základě těchto skutečností postupoval soud dle § 11 odst. 1 písm. a) ZSVM a podmíněně upustil od uložení trestního opatření dle § 14 odst. 1, 2 ZSVM na zkušební dobu jednoho roku. Kromě tohoto však uložil dle § 14 odst. 2 ZSVM a § 15 odst. 1 ZSVM a § 18 odst. 1 písm. c) odst. 3 ZSVM výchovnou povinnost

vykonat bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost - úklidové práce v obvodu Praha 10 v trvání 30 hodin. Dle § 14 odst. 2 ZSVM a § 15 odst. 1 ZSVM a § 18 odst. 1 písm. g) ZSVM uložil výchovnou povinnost podrobení se ve svém volném čase probačnímu resocializačnímu programu v Komunitním centru Krok Praha 4, Rakovského 3138.

Ze spisového materiálu jsem dále zjistil, že mladistvý M.K. byl v minulosti prošetřován jako podezřelý ze spáchání provinění majetkové povahy, vloupání do osobního motorového vozidla. V tomto případě však příslušný soud upustil od uložení trestního opatření a proto se při posuzování osoby mladistvého v dalším případě hledělo jako na soudně netrestaného.

Pokud mohu zhodnotit výši a druh trestu, který byl mladistvému uložen, tak s tímto plně souhlasím. Hlavní ideou ZSVM je převýchova mladistvého pachatele. Soud v tomto případě upustil od uložení trestního opatření, které je nejzašším možným prostředkem k nápravě mladistvého pachatele. Tuto možnost si však i přesto ponechal a případné uložení odložil na dobu jednoho roku. Toto opatření tak působí jako symbolicky zdvižený ukazováček nad odsouzeným a motivuje jej k jeho vlastní nápravě. Výchovná opatření, která soud odsouzenému dále uložil, pak již jen zesilují chuť mladistvého odčinit společnosti svoje protiprávní jednání a zároveň poskytují soudu ve formě pravidelných zpráv zpracovaných probačním úředníkem, jak uvádí odst. 5 § 80 ZSVM, obraz o naplňování hlavní myšlenky uvedené právní normy.

Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 10 týkající se odsouzení mladistvého M.K. je jako příloha součástí této diplomové práce.

9 Analýza současného stavu s návrhy na řešení

Rozdíl mladistvých a dospělých pachatelů, které vyplývají z obecně nižší rozumové a mravní vyspělosti a nezralosti, odůvodňují nejen zvláštní úpravu podmínek vzniku trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů, ale také zvláštní úpravu při řešení důsledků deliktu spáchaného mladistvým. Základním předpokladem pro takovou úpravu je skutečnost, že u mladistvého obecně existuje větší možnost, že se podaří jeho výchovu a budoucí život včas nasměrovat tak, aby se taková osoba v budoucnu již trestné činnosti vyvarovala.

ZSVM proto v ust. § 9 stanoví, že účelem opatření ukládaných mladistvým je zejména vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím

dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, dále pak jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění. Oproti vymezení účelu trestu v § 23 tr. zákoníku je tedy výchovný, resp. individuálně preventivní účel mimořádně zdůrazněn.

Jestliže úprava v tr. zákoníku je založena na duálním systému sankcí, tj. trestů a ochranných opatření, úprava zakotvená v ZSVM je v principu založena na systému monistickém. ZSVM pojímá opatření jako taková za jediný druh sankce, který je dále vnitřně členěn na tři typy opatření. Tyto tři typy sankcí jsou poměrně komplexně provázány, avšak na druhou stranu nelze přehlédnout, že se nejedná o absolutní jednotu a provázanost. Jednotlivé typy opatření se odlišují účelem, charakterem i podmínkami pro jejich aplikaci, lze je ukládat nezávisle na ostatních typech opatření. Celý systém je však nastaven tak, aby bylo možné zvolit a aplikovat ten nejvhodnější způsob trestněprávní reakce na spáchané provinění.

ZSVM oproti dřívější právní úpravě lépe uplatňuje zásadu pomocné role trestní represe. Nejprísnější druh sankce, tedy trestní opatření, má být zároveň sankcí subsidiární, což vyplývá jednak z postavení trestních opatření ve výčtu uvedeném v ust. § 10 odst. 1 ZSVM, ale zejména pak ze zásady zakotvené v § 3 odst. 2 ZSVM. ZSVM tedy jednoznačně upřednostňuje ukládání opatření výchovných, a teprve jako ultima ratio lze přistoupit k aplikaci opatření trestních.

9.1 Výchovná opatření

Výchovná opatření jsou v systému sankcí ukládaných mladistvým dle ZSVM tím nejmírnějším prvkem, charakterizovaným zároveň specifickým vymezeným účelem; podle § 15 odst. 4 cit. zák. totiž výchovná opatření usměřňují způsob života mladistvého, a tím podporují a zajišťují jeho výchovu.

Nemají tedy mít žádný represivní účel. Případná újma pro mladistvého, která je součástí výchovného opatření, by měla působit výhradně výchovným způsobem. Uložením výchovného opatření je tedy možné jednak posílit výchovný účinek současně ukládaného trestního či ochranného opatření a jednak soud může vzhledem k okolnostem případu a

osobě mladistvého dospět k rozhodnutí, že by nebylo vhodné působit na mladistvého jakkoli represivně, a uloží proto pouze výchovné opatření.

Pokud tedy soud rozhodne o upuštění od uložení trestního opatření, může být výchovné opatření i jedinou sankcí, kterou mladistvému uloží. Přitom upustit od uložení trestního opatření lze právě i tehdy, když je vůči mladistvému užito výchovného opatření a k dosažení účelu ZSVM není třeba uložit trestní opatření (§ 12 písm. b ZSVM). Lze tedy hovořit o tom, že výchovné opatření lze principiálně ukládat samostatně, bez závislosti na některém jiném opatření.

Výraznou odlišností výchovných opatření od obou dalších skupin sankcí je skutečnost, že ZSVM dovoluje uložit mladistvému výchovná opatření již v průběhu řízení, před rozhodnutím soudu o vině, a to nejdéle do pravomocného skončení řízení. K takovému rozhodnutí je oprávněn soud a v přípravném řízení státní zástupce. Nezbytnou podmínkou pro tento postup je ovšem souhlas mladistvého, který může být mladistvým kdykoli odvolán, čímž výkon výchovného opatření skončí (§ 10 odst. 2, § 15 odst. 3 cit. zák.). Soudy a státní zástupci musí při tomto postupu zvlášť důsledně sledovat účel výchovných opatření a ukládáním výchovného opatření v průběhu řízení především nijak nepředjímat rozhodnutí o vině. Souhlas s uložením výchovného opatření nelze v žádném případě ztotožňovat s doznáním.

Stejně jako u podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání, k jejichž aplikaci je třeba souhlasu obviněného, existuje při získávání souhlasu mladistvého s uložením výchovného opatření v průběhu řízení určitá nebezpečí, že mladistvý svůj souhlas s uložením výchovného opatření v průběhu řízení poskytne - ve snaze přispět k co nejmírnějšímu rozhodnutí - i tehdy, když bude přesvědčen o své nevině. Orgány činné v trestním řízení se tedy musí důsledně vyvarovat jakéhokoli nátlaku na mladistvého směřujícího k dosažení tohoto souhlasu a musí se omezit pouze na poučení mladistvého o důsledcích vykonání výchovných opatření.

Dohled probačního úředníka není na rozdíl od dohledu dle tr. zákona spojen s určitým trestním opatřením. Znamená to, že mladistvý může být jednak vystaven dohledu probačního úředníka již v průběhu řízení (dá-li k tomu souhlas) a jednak že je dohledem možno zostřit jakoukoliv sankci, pokud to dovoluje její povaha. Právě z povahy věci bude uložení dohledu probačního úředníka vyloučeno jednak při nepodmíněném uložení odnětí svobody a jednak při současném uložení vyhoštění. Nicméně ZSVM neobsahuje žádnou

specifickou možnost, jak postihnout mladistvého v případě jeho porušování povinností v rámci dohledu probačního úředníka, tudíž ukládání tohoto výchovného opatření má smysl pouze vedle obecně prospěšných prací a vedle peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu a samozřejmě v rámci podmíněného odsouzení, kde se porušení podmínek dohledu může odrazit v nařízení výkonu trestního opatření, resp. v přeměně obecně prospěšných prací na odnětí svobody.

Pokud jde o samotný obsah dohledu, je jeho vymezení v ZSVM velmi podobné s pojetím dohledu dle § 49 odst. 1 tr. zákoníku. Specifikem dohledu podle ZSVM je sledování nejen chování mladistvého, ale též způsobu výchovného působení rodičů na něj. Prakticky shodné je pak vymezení účelu dohledu dle § 49 odst. 2 tr. zákoníku a dle ZSVM a rovněž povinností osoby, která byla podrobena dohledu, včetně problematické povinnosti umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí - ustanovení § 50 písm. d) tr. zákoníku se kryje s ustanovením § 16 odst. 3 ZSVM.

Probační program upravený v § 17 ZSVM není totožný s pojmem probační program dle § 49 - 51 tr. zákoníku - ten bývá charakterizován jako „souhrn léčebných a výchovných postupů, které jsou svou strukturou a obsahem orientovány na změnu životních postojů obviněných, jejich vztahů k sociálnímu okolí a na odstraňování rizikových faktorů jejich chování.“⁵² V ZSVM však jde o samostatný druh výchovného opatření spočívající zejména v programu sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutickém programu, programu zahrnujícím obecně prospěšnou činnost, vzdělávacím, doškolovacím, rekvalifikačním nebo jiném vhodném programu k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimem omezení v běžném způsobu života, který směřuje k tomu, aby se mladistvý vyhnul konfliktu se zákonem, k podpoře jeho sociálního zázemí a k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným.

Ustanovení § 21 odst. 2 ZSVM obsahuje podmínky, jejichž splnění je při ukládání probačního programu nezbytné:

- probační program je vhodný vzhledem k potřebám mladistvého a zájmům společnosti,

⁵² Šámal, P., *Probační a mediační služba*, s. 8; Srov. Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, s. 244

- mladistvému je poskytnuta dostatečná možnost se s obsahem probačního programu seznámit,
- mladistvý souhlasí se svou účastí na probačním programu - souhlas mladistvého je tedy vyžadován nejen tehdy, je-li probační program ukládán již v průběhu řízení, ale vždy.

Úspěšné vykonání probačního programu je jednou z možností, kdy je možné odstoupit od trestního stíhání mladistvého a je to rovněž polehčující okolnost. V obou případech jde o situaci, kdy je probační program uložen mladistvému již v průběhu řízení.

Výchovné povinnosti jsou vyjmenovány v § 18 odst. 1 ZSVM. Podle tohoto ustanovení může soud, a v přípravném řízení státní zástupce, mladistvému uložit, aby zejména:

- bydlel s rodičem nebo jiným dospělým, který je odpovědný za jeho výchovu,
- jednorázově, nebo ve splátkách, zaplatil přiměřenou, soudem, resp. státním zástupcem zároveň určenou peněžitou částku na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti, ovšem pouze za předpokladu, že peněžitá částka bude zaplacená z peněžitých prostředků, s nimiž smí mladistvý samostatně nakládat (§ 18 odst. 2 ZSVM),
- vykonal bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu, musí však být splněna podmínka stanovená v § 18 odst. 3 ZSVM,
- usiloval o vyrovnání s poškozeným,
- nahradil podle svých sil škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispěl k odstranění následků provinění,
- podrobil se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle trestního zákona,
- podrobil se ve volném čase terapeutickému, vzdělávacímu, rekvalifikačnímu či jinému programu, který zároveň není probačním programem.

Výčet výchovných povinností se částečně kryje s výčtem přiměřených povinností uvedeným v § 26 odst. 4 tr. zákoníku. Jde zároveň pouze o výčet demonstrativní, tedy soud, resp. státní zástupce může uložit i výchovnou povinnost jinou; stejně jak je tomu u přiměřených povinností dle trestního zákona. Ani výchovnými povinnostmi nelze

nahrazovat žádné trestní opatření. Výchovné povinnosti jsou zejména vhodnou doplňující sankcí k trestním opatřením spojeným se stanovením zkušební doby, tj. k podmíněnému odnětí svobody, podmíněnému odnětí svobody s dohledem a k peněžitému opatření s podmíněným odkladem výkonu.

Výchovná omezení vypočítává ustanovení § 19 odst. 1 ZSVM. Podle tohoto ustanovení může soud a v přípravném řízení státní zástupce mladistvému uložit, aby zejména:

- nenavštěvoval určité akce, zařízení nebo jiné, pro mladistvého nevhodné, prostředí
- nestýkal se s určitými osobami,
- nezdržoval se na určitém místě,
- nepřechovával předměty, které by mohly sloužit k páčání dalších provinění,
- nezneužíval návykové látky,
- neúčastnil se hazardních her, sázek a hraní na výherních hracích přístrojích,
- neměnil bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi místo svého pobytu,
- neměnil bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi bezdůvodně svoje zaměstnání.

I tento výčet se částečně kryje s přiměřenými omezeními uvedenými v § 26 odst. 4 tr. zákoníku. Problematické je však omezení spočívající v zákazu zdržovat se na určitém místě. Svým obsahem totiž toto omezení nahrazuje trest zákazu pobytu, který však mladistvému nelze uložit; argumentem pro tento závěr může být např. srovnání se situací, kdy by soud či státní zástupce ukládal v rámci zkušební doby některého institutu přiměřené omezení spočívající v zákazu řídit motorová vozidla - takový postup je totiž nepřipustný, neboť by tímto způsobem byl nahrazován trest, který je jiným institutem s odlišnými podmínkami potřebnými pro jeho ukládání i odlišným účelem. U výchovného omezení spočívajícího v zákazu zdržovat se na určitém místě by bylo možné argumentovat obdobně.

Uložení výchovného omezení spočívajícího v příkazu nezneužívat návykové látky by mělo připadat v úvahu jen v těch případech, kdy mladistvý není na návykových látkách závislý a je tedy jen občasným konzumentem; v opačném případě by totiž soud popř. státní zástupce

měl zvolit spíše uložení výchovné povinnosti spočívající v podrobení se léčení závislosti na návykových látkách, anebo uložení ochranného léčení.

Stejně jako výchovné povinnosti i výchovná omezení jsou vhodnou sankcí k doplnění trestních opatření spojených se zkušební dobou a ani výchovnými omezeními nelze nahrazovat určitá trestní opatření (nelze tedy např. mladistvému uložit výchovné omezení spočívající v zákazu řídit motorová vozidla, protože takové omezení by se obsahem rovnalo trestnímu opatření zákazu činnosti).

Napomenutí s výstrahou je nejmírnějším druhem výchovného opatření a spočívá v tom, že soud mládeže (v přípravném řízení státního zástupce) mladistvému v přítomnosti jeho zákonného zástupce důrazně vytkne protiprávnost jeho činu a upozorní ho na konkrétní důsledky, jež mu dle zákona hrozí v případě opětovného páčání trestné činnosti (§ 20 odst. 1 ZSVM).

Je-li to účelné a vhodné, lze při tomto rozhodnutí současně přenechat postižení mladistvého jeho zákonnému zástupci, škole, jíž je mladistvý žákem, či jinému výchovnému zařízení, v němž žije; v takovém případě je však nutné předem si vyžádat stanovisko školy či jiného výchovného zařízení.

Stejně jako ostatní výchovná opatření i napomenutí s výstrahou lze aplikovat se souhlasem mladistvého již v průběhu řízení proti němu a takové rozhodnutí je jednou z možností, kdy je možné odstoupit od trestního stíhání mladistvého. Přesto však napomenutí mladistvého již v průběhu řízení, před rozhodnutím o vině, není příliš smysluplné, protože jednak by nastala situace, že mladistvý dává souhlas k tomu, aby byl napomenut, a napomenutí obsahuje konstatování soudu či státního zástupce, že se mladistvý dopustil protiprávního činu, čímž by byla do značné míry předjímána podoba rozsudku, který má teprve následovat, tedy vyslovení viny. Používání institutu napomenutí s výstrahou již v průběhu řízení by také postrádalo výhodu prakticky všech ostatních výchovných opatření v případech, kdy jsou ukládána právě v průběhu řízení, tzn. možnost již v této fázi konstruktivně a trvalejším způsobem přispívat k formování osobnosti mladistvého. Mladistvý by totiž byl napomenut a poučen o důsledcích případného budoucího provinění, avšak zároveň by musel nadále čekat na výsledek celého dosavadního řízení.

Výchovné opatření spočívající v napomenutí s výstrahou je rovněž nevhodné ukládat vedle trestního opatření. Uložené trestní opatření by totiž samo o sobě mělo být mnohem důraznější výstrahou mladistvému, aby se již dalších provinění nedopouštěl. Napomenutí s

výstrahou je tedy nejvhodnější aplikovat při současném upuštění od uložení trestního opatření a de lege ferenda by bylo vhodné tomu úpravu tohoto výchovného opatření přizpůsobit. Za současného stavu lze totiž očekávat, že praxe nebude toto opatření, vzhledem k výše uvedeným problematickým stránkám, využívat ve větším počtu případů.

9.2 Trestní opatření

Trestní opatření jsou nejpřísnějším druhem sankce, kterou lze mladistvým pachatelům ukládat, a vůči výchovným a ochranným opatřením jsou sankcí subsidiární. Zásada obsažená v § 3 odst. 2 omezuje použití trestních opatření pouze na situace, kdy zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu ZSVM.

I ve vztahu k trestním opatřením samozřejmě platí pravidlo obsažené v § 1 odst. 3 ZSVM, a tedy nestanoví-li ZSVM jinak, použije se úprava platná pro výměru a ukládání trestů zakotvená v trestním zákoně.

ZSVM obsahuje také několik možností pro rozhodnutí o upuštění od uložení trestního opatření. Tyto možnosti jsou velmi široké, protože soud pro mládež může upustit od uložení trestního opatření také tehdy, když usoudí, že k dosažení účelu zákona není třeba uložit trestní opatření, a namísto toho uloží opatření ochranné či výchovné. Za zmínku jistě také stojí zvláštní možnost pro upuštění od uložení trestního opatření zakotvená v ustanovení § 11 odst. 1 písm. b, podle kterého soud pro mládež může takové rozhodnutí učinit i tehdy, když se mladistvý dopustil činu z neznalosti právních předpisů, což je zejména vzhledem k jeho věku, rozumové vyspělosti a prostředí, ve kterém žil, omluvitelné; jde tedy o zohlednění negativního právního omylu na straně pachatele provinění.

Obecně prospěšné práce. Na rozdíl od trestu obecně prospěšných prací ukládaného dospělým pachatelům, horní hranice sazby tohoto trestního opatření nesmí převyšovat polovinu horní hranice stanovené v tr. zákoníku, takže mladistvým se obecně prospěšné práce ukládají ve výměře od 50 do 200 hodin. Toto trestní opatření také nesmí vzhledem ke své povaze nebo okolnostem, za kterých jsou vykonávány, ohrožovat zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj mladistvých. Ani ZSVM nevyžaduje souhlas mladistvého s uložením obecně prospěšných prací, soud musí pouze zjistit jeho stanovisko k tomuto trestnímu opatření a přihlídnout k němu.

Peněžité opatření se mladistvým ukládá za stejných podmínek jako peněžitý trest dospělým pachatelům, avšak musí být splněna zvláštní podmínka spočívající v tom, že mladistvý musí být v době rozhodnutí soudu výdělečně činný, anebo uložení tohoto trestního opatření umožňují majetkové poměry mladistvého. Oproti peněžitému trestu jsou jiné hranice, v nichž lze peněžité opatření uložit, a tato výměra činí 1 000 až 500 000 Kč.

Významnou novinkou, kterou přineslo přijetí ZSVM, je možnost stanovit peněžité opatření formou denních sazeb. Jedna denní sazba může být stanovena ve výši 100 až 1 000 Kč na den a těchto denních sazeb může být 5 až 500. Soud v takovém případě rovněž stanoví celkovou výši peněžitého opatření a určí způsob jejího splácení.

Stejně jako u peněžitého trestu i u peněžitého opatření ukládá soud náhradní trestní opatření odnětí svobody pro případ, že by peněžité opatření nebylo ve stanovené lhůtě vykonáno, ovšem toto náhradní trestní opatření nesmí převyšovat jeden rok odnětí svobody a nesmí ani spolu s uloženým trestním opatřením odnětí svobody přesahovat horní hranici trestní sazby snížené podle 31 odst. 1 ZSVM. I pro mladistvé odsouzené platí ustanovení § 344 odst. 3 tr. řádu, podle kterého mladistvý může výkon náhradního trestního opatření odnětí svobody nebo jeho poměrné části odvrátit tím, že peněžité opatření či jeho poměrnou část zaplatí.

§ 27 odst. 4 ZSVM soudu také umožňují, aby po právní moci uložil peněžité opatření a po vyjádření mladistvého rozhodl o tom, že jeho zaplacení nebo nevykonaný zbytek bude nahrazen tím, že mladistvý odsouzený vykoná obecně prospěšnou činnost v rámci probačního programu zřízeného pro tento účel.

Peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu. Od účinnosti ZSVM lze u mladistvých pachatelů podmíněně odložit nejen odnětí svobody, ale rovněž peněžité opatření.

K aplikaci tohoto trestního opatření ZSVM vyžaduje splnění jedné ze dvou podmínek alternativně stanovených v § 28 odst. 1 ZSVM:

- vzhledem k osobě mladistvého, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, v němž žije a pracuje, a k okolnostem případu, má soud důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu, nebo
- soud přijal záruku za nápravu mladistvého a vzhledem k výchovnému vlivu toho, kdo záruku nabídl, má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu.

Součástí výroku o podmíněném odložení peněžitého opatření musí být stanovení zkušební doby, a to až na tři léta, která počíná běžet právní mocí rozsudku; dolní hranice zkušební doby není stanovena, avšak spíše jen výjimečně by měla trvat méně než jeden rok, neboť během takto krátké doby by bylo většinou obtížné učinit objektivní závěr o tom, zda se mladistvý osvědčil.

ZSVM neumožňuje uložit mladistvému v rámci stanovení zkušební doby přiměřená omezení či povinnosti ani mu uložit, aby podle svých sil nahradil škodu způsobenou proviněním, jak je to možné při podmíněném odsouzení dospělých pachatelů. Ustanovení § 29 odst. 2 ZSVM však výslovně umožňuje uložit podmíněně odsouzenému mladistvému výchovná opatření, tedy mimo jiné i výchovná omezení či výchovné povinnosti a také dohled probačního úředníka.

Pokud by bylo mladistvému uloženo nové peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu pro týž skutek, anebo v rámci uložení úhrnného nebo souhrnného trestního opatření, započítá se mladistvému do této nově stanovené zkušební doby čas, po který mladistvý vedl v původně stanovené zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám.

Mladistvý musí v průběhu zkušební doby vést řádný život a vyhovět uloženým podmínkám. Pokud tak mladistvý učiní, soud mládeže vysloví, že se mladistvý osvědčil; v opačném případě soud rozhodne, a to popřípadě již během zkušební doby, že se peněžité opatření vykoná.

Rozhodne-li soud o tom, že se peněžité opatření vykoná, musí zároveň rozhodnout o náhradním trestním opatření odnětí svobody pro případ, že peněžité opatření nebude zaplaceno. Přitom i v tomto případě přichází v úvahu aplikace ustanovení § 27 odst. 4 ZSVM a nahrazení peněžitého opatření vykonáním obecně prospěšné činnosti v rámci probačního programu.

Jestliže peněžité opatření bylo podmíněně odloženo v důsledku přijetí záruky za nápravu odsouzeného a v průběhu zkušební doby byla tato záruka odvolána tím, kdo ji poskytl, musí soud zhodnotit dosavadní průběh zkušební doby a rozhodnout, zda podmíněné odložení výkonu peněžitého opatření zůstává v platnosti, anebo zda se peněžité opatření vykoná; v druhém případě by opět musel soud rozhodnout o náhradním opatření odnětí svobody.

Zákaz činnosti, vyhoštění a propadnutí věci. U těchto druhů trestních opatření platí úprava zakotvená pro odpovídající druhy trestů v tr. zákoníku, a to buď zcela, nebo s určitými odchylkami.

Zákaz činnosti je možné uložit mladistvému jen tehdy, není-li to na překážku přípravě na jeho povolání, přičemž horní hranice sazby tohoto trestního opatření nesmí převyšovat pět let.

Při ukládání vyhoštění musí soud přihlídnout také k rodinným a osobním poměrům mladistvého a musí dbát na to, aby mladistvý nebyl vydán nebezpečí zpusnutí (např. měli by mladistvý být vyhoštěn do země, jejíž politické či sociální poměry by mohly vážně ohrozit vývoj mladistvého). Vyhoštění soud ukládá v rozmezí od jednoho roku do pěti let.

Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem může soud aplikovat za stejných podmínek jako odpovídající tresty ukládané podle tr. zákoníku (§ 81 a násl. tr. zákoníku). Zkušební doba však může činit pouze jeden rok až tři léta a, stejně jako u podmíněného odložení peněžitého opatření, nelze mladistvému uložit přiměřené omezení a povinnosti či povinnost nahradit podle svých sil škodu způsobenou proviněním, ale současně s podmíněným odsouzením, resp. podmíněným odsouzením s dohledem může soud uložit některé z výchovných opatření.

Určité rozdíly oproti podmíněnému odsouzení ukládanému dospělým pachatelům pak souvisí s možností ponechat podmíněné odsouzení v platnosti přesto, že mladistvý zavdal příčinu k nařízení trestního opatření odnětí svobody. Soud může takové rozhodnutí učinit nejen ve výjimečných případech, jak to vyžaduje tr. zákoník v případě dospělých pachatelů, a zároveň musí:

- stanovit nad mladistvým dohled, pokud nebyl již uložen,
- přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více než dvě léta, přičemž nesmí překročit zkušební dobu v trvání pěti let, nebo
- uložit další výchovné opatření uvedené v § 15 až 20 ZSVM směřující k tomu, aby mladistvý vedl řádný život.

Základní rozdíl trestního opatření odnětí svobody oproti trestu odnětí svobody, stejně jako dle úpravy účinné před 1. 1. 2004, spočívá v tom, že u mladistvých se trestní sazby odnětí svobody, tj. jeho dolní i horní hranice, stanovené v tr. zákoníku, snižují na polovinu.

Zároveň dolní hranice takto snížené sazby nesmí převyšovat jeden rok, horní hranice pak nesmí převyšovat pět let.

Uložit přísnější opatření odnětí svobody lze pouze v jediném případě, a to když mladistvý spáchá provinění, za které tr. zákoník umožňuje uložit výjimečný trest, a zároveň stupeň nebezpečnosti tohoto provinění pro společnost je mimořádně vysoký vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku.

Nepodmíněné odnětí svobody je u mladistvých pachatelů jednoznačně subsidiární sankcí. Ustanovení § 31 odst. 2 ZSVM dovoluje toto trestní opatření uložit pouze tehdy, jestliže by s ohledem na okolnosti případu, osobu mladistvého nebo předchozí použitá opatření uložení jiného trestního opatření zjevně nepostačovalo k dosažení účelu ZSVM.

Mladistvého, který vykonává trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody, lze podmíněně propustit, a to na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice. Přitom, na rozdíl od dospělých odsouzených, není nutné, aby takové rozhodnutí soud učinil až poté, co mladistvý vykonal alespoň polovinu resp. dvě třetiny odnětí svobody. Součástí rozhodnutí o podmíněném propuštění je i stanovení zkušební doby na jeden rok až pět let.

Přijetím ZSVM zákonodárce jednoznačně sledoval zejména posílení výchovného prvku v sankcionování mladistvých. Ať již tuto snahu budeme hodnotit jako přehnanou, či správnou a přiměřenou, je třeba přiznat, že tento cíl je z větší části dosažen. Nejprísnější sankce, tj. trestní opatření, jsou sankcí jednoznačně subsidiární a typy trestních opatření i podmínky jejich ukládání jsou velmi liberální. Výchovná opatření, u nichž je výchovný účel nejvýraznější, v rámci systému sankcí, jimiž lze postihnout mladistvého pachatele, mohou, resp. mají v široké míře nahrazovat právě trestní opatření, a navíc jimi lze na mladistvého působit již v průběhu řízení.

Nelze rovněž opomenout velmi pozitivní změnu v rámci sankcí směřujících proti mladistvému, které existovaly již před přijetím ZSVM, tj. možnost ukládat peněžité opatření také formou denních sazeb, což by právě u mladistvých mělo být výrazným přispěním k průhlednosti a individualizaci v sankcionování.

Není však možné přehlédnout i zjevné nedostatky v úpravě sankcionování mladistvých, která je obsažena v ZSVM: zmatené použití pojmu "probační program" v jiném významu, než v jakém se objevuje v tr. zákoníku, nedořešená úprava podmínek pro aplikaci institutu napomenutí s výstrahou, absence podrobnější úpravy výkonu trestního opatření odnětí

svobody aj. - to vše je třeba považovat za nedostatky ZSVM v oblasti sankcionování mladistvých, které by bylo třeba v budoucnu odstranit.

Četnost využití jednotlivých forem opatření, která ZSVM nabízí, je uvedena v následujících tabulkách:

Tabulka č. 4

Úkony v rámci přípravného řízení a řízení před soudem - statistika činnosti jednotlivých krajů za rok 2009

KRAJ	ZRK	PP IVD P §73/3 tř	IIVD §73/3 tř	PZTS §307 tř	VO D §16 zsvm	VO PPr §17 zsvm	VO VPo §18 zsvm	VOM §19 zsvm	OTS §70 zsvm	jiné	Celkem absolut.	Celkem v %
1 Praha	79	0	1	5	2	0	3	0	0	2	92	3,8%
2 Praha - východ	87	0	2	4	0	0	6	1	0	6	106	4,3%
3 České Budějovice	215	0	2	42	9	19	15	0	0	0	302	12,3%
4 Plzeň	219	0	7	6	1	4	5	0	0	0	242	9,9%
5 Ústí nad Labem	240	2	4	22	5	9	33	5	0	0	320	13,1%
6 Hradec Králové	301	0	4	40	7	4	24	0	0	1	381	15,5%
7 Brno	286	2	4	7	4	11	50	1	0	0	365	14,9%
8 Ostrava	504	0	5	57	4	14	56	2	2	0	644	26,3%
Celkem absolut.	1931	4	29	183	32	61	192	9	2	9	2452	100%
Celkem v %	78,8%	0,2%	1,2%	7,5%	1,3%	2,5%	7,8%	0,4%	0,1%	0,4%		

Zdroj: Dostupné z https://www.pmscr.cz/download/010108_311208_Statistika_PMS_CR.pdf, dne 13.1.2011

Vysvětlivky:

ZRK: zprostředkování řešení konfliktu

PP NVD: příprava, stanovisko k nahrazení vazby dohledem

NVD: výkon nahrazení vazby dohledem

PZTS: podmínění zastavení trestního stíhání s uloženými přiměřenými povinnostmi, omezeními

VO D: výchovná opatření - dohled

VO PPr: výchovná opatření – probační program

VO VPo: výchovná opatření – výchovné povinnosti

VOM: výchovná omezení

OTS: § 70 ZSVM

jiné: jiná činnost nespecifikovaná v ostatních položkách

Tabulka č. 5

Úkony v rámci vykonávacího řízení - statistika činnosti jednotlivých krajů za rok 2009

KRAJ	VO D	VO PPr	VO VPo	VOM	OL	OV	PUTO	TO OPP	TO Po	TO PoO	TO PO	TO POD	TO NOS	OVTOO	PPPPVT	PPVTO	OpD	OpPR	OpOV	jiné	Celkem absolut	Celkem v %
	§16 zsvm	§17 zsvm	§18 zsvm	§19 zsvm	§21 zsvm	§21 zsvm	§14 zsvm	§26/1 zsvm	§27 zsvm	§28 zsvm	§33/1 zsvm	§33/2 zsvm	§31 zsvm	§ 577 zsvm	OS § 63 tz	OS §78 zsvm	§93/1a zsvm	§93/1b zsvm	§93/1c zsvm			
1 Praha	6	1	14	1	1	0	8	27	0	0	3	4	0	0	0	1	23	0	0	0	89	4,2%
2 Praha - východ	17	5	4	2	1	0	17	59	0	0	7	4	0	0	0	3	59	1	0	0	179	8,5%
3 České Budějovice	10	2	14	0	0	0	1	35	0	0	2	4	0	0	0	1	45	0	0	0	114	5,4%
4 Plzeň	24	6	11	4	1	0	9	55	0	0	9	2	0	0	0	1	74	2	0	1	199	9,4%
5 Ústí nad Labem	10	12	20	11	0	0	18	138	0	0	29	6	0	0	4	3	115	0	0	0	366	17,4%
6 Hradec Králové	16	11	29	4	0	0	14	107	0	0	24	7	0	0	0	3	106	0	0	0	321	15,2%
7 Brno	40	8	10	4	0	0	8	196	0	0	16	3	4	0	0	4	113	2	0	0	408	19,4%
8 Ostrava	26	12	39	13	1	0	3	125	0	0	11	7	0	0	0	6	178	9	0	1	431	20,5%
Celkem absolut.	149	57	141	39	4	0	78	742	0	0	101	37	4	0	4	22	713	14	0	2	2107	100,0%
Celkem v %	7,1%	2,7%	6,7%	1,9%	0,2%	0,0%	3,7%	35,2%	0,0%	0,0%	4,8%	1,8%	0,2%	0,0%	0,2%	1,0%	33,8%	0,7%	0,0%	0,1%		

Zdroj: Dostupné z https://www.pmscr.cz/download/010108_311208__Statistika_PMS_CR.pdf, dne

13.1.2011

Vysvětlivky:

VO D: výchovná opatření dohled

VO PPr: výchovná opatření probační program

VO VPo: výchovná opatření, výchovné povinnosti

VOM: výchovná omezení

OL: ochranná léčeni

OV: ochranná výchova

PUTO: podmíněné upuštění od uložení trestního opatření

TO OPP: trestní opatření – obecně prospěšné práce

TO Po: peněžitá opatření

TO PoO peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu

TO POD: podmíněčné odsouzení s dohledem

TO NOS: nepodmíněné odnětí svobody

OV TOO: odklad výkonu trestního opatření odnětí svobody

PPPPVT: příprava podkladů pro podmíněčné propuštění z výkonu trestního opatření

PPVTO: podmíněčné propuštění z výkonu trestního opatření odnětí svobody

OpD: opatření ukládaná dětem - dohled probačního úředníka

OpPR: opatření ukládaná dětem - zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče

OpOV: opatření ukládaná dětem - ochranná výchova

jiné: činnost v jiných případech v přípravném řízení, které nebyly blíže vymezeny

10 Závěr

Cílem této práce bylo zhodnocení přínosu ZSVM v trestním řízení s mladistvým. Nejednalo se tedy o hodnocení úspěšnosti či neúspěšnosti zákona, ale zajímalo mne, jak hodnotí zákon jako právní nástroj odborníci, kteří se s ním setkávají v rámci své běžné pracovní praxe. Pro tento výzkum jsem si vybral kurátory pro mládež, státní zástupce a specializované soudce.

Na počátku jsem nejprve vymezil základní pojmy, které souvisí s problematikou. Dále jsem popsal historii zákonodárství ve věcech mládeže, nový Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, srovnání s dříve platnou právní úpravou zvláštních ustanovení trestního zákona o stíhání mladistvých. Pro komplexní pojetí problematiky jsem uvedl popis charakteristik delikventní mládeže, znaky trestných činů páchaných mladistvými a strukturu trestné činnosti mladistvých.

Ve výzkumné části práce jsem se pokusil analyzovat rozhovory, které jsem uskutečnil s kurátory pro mladistvé, státními zástupci a soudci. Týkaly se oblastí, které považují pro zhodnocení přínosu ZSVM za klíčové. Jsou jimi změna chování mladistvého, zapojení rodiny do tohoto procesu, přizpůsobení trestního řízení charakteru a osobnosti mladistvého, zohlednění a odstranění příčin, které vedly ke spáchání provinění, vytvoření podmínek pro řádný sociální a duševní rozvoj mladistvého, vyvození odpovědnosti mladistvého za škodu způsobenou proviněním, odstranění této škody a zamezení páchaní dalších provinění mladistvým. Vedle těchto oblastí jsem se též dotazoval na názor specialistů na praktické možnosti institucí a osob činných v trestním řízení vzhledem k povinnostem a úkolům, které na ně klade ZSVM.

Základní výzkumnou otázkou bylo, zda a jak budou opatření ukládaná podle ZSVM přínosná v trestním řízení s mladistvým. Postoj dotazovaných k zákonu byl většinou skeptický. Zpětnou analýzou rozhovorů však vyplynulo, že zákon poskytuje celou řadu různých opatření, která lze mladistvému za jeho protiprávní jednání uložit, a která dostatečně vystihnou potřeby pro jeho nápravu. Dalším velkým přínosem zákona je jeho zaměření na odstranění následků spáchaných proviněním. Mladistvý, který se pokusí napravit následky svého provinění, má totiž široké možnosti, jak se tímto vyhnout uložení opatření a tím i záznamu o spáchání provinění v rejstříku trestů. Tímto je u mladistvých podporována nejen odpovědnost za vlastní provinění, ale také je částečně preventivně předcházeno znemožnění jejich začlenění do společnosti prostřednictvím pracovního uplatnění. Záznam v trestním rejstříku a povědomí o kriminální minulosti jedince totiž může vést k vyčlenění ze společnosti a nebo k nepřístupnosti některých profesí a pracovních míst.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže tedy považují za přínosný zejména po stránce možností uložení opatření a alternativních přístupů, které nabízí. Také už pouhý vznik samostatné úpravy je pro oblast trestního řízení s mladistvým přínosný, jelikož přináší ucelený přístup k působení na delikventní mládež.

Z provedeného výzkumu vyplynulo, že je ZSVM zaměřen zejména na nápravu pachatele (změnu chování) a vyvození odpovědnosti – odstranění škody. V tomto ohledu zákon pokrývá dostatečně potřeby působení na mladistvé delikventy, jelikož provinění páchaná mládeží jsou zejména násilné a majetkové povahy⁵³.

⁵³ Srov. Kapitola 5.4 Stav, struktura a vývoj kriminality mládeže, s. 34

Současnou úpravu trestního řízení s mladistvými lze tedy hodnotit pozitivně jako moderní přístup k řešení trestné činnosti mládeže, který vytváří vhodné podmínky pro výchovné působení na delikventní jedince. Ke zhodnocení, zda se podařilo dosáhnout stanoveného účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže, by bylo třeba obsáhlejší a zejména dlouhodobější výzkumné činnosti, ale pokud dojde k odstranění jmenovaných problémů při jeho aplikaci a budou plně využívány všechny trestněprávní instituty, které zákon poskytuje, mohla by být takto koncipovaná právní úprava trestání mládeže účinným prostředkem v boji za snížení její kriminality.

11 Seznam použitých zdrojů

- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. 1.vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. 2.vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-549-3.
- JEDLIČKA, Richard, Kořa Jaroslav. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-555-8.
- JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. 1. vyd. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou, zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a předpisy související, zákon o Policii ČR, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, zákon o Probační a mediační službě, advokátní tarif, v úplném znění k 1. 9. 2007*. 25.aktualiz.vyd. Praha: Linde, 2007. ISBN 80-7201-675-4.
- KAISER, Günther. *Kriminologie*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1994. ISBN 80-7179-002-8.
- KOUDELKOVÁ, Anna. *Psychologické otázky delikvence*. 1.vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-022-6.
- KUCHTA, Josef a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1.vyd. Praha: C.H.Beck, 2005, ISBN: 80-7179-813-4.
- KUCHTA, Josef. *Koncepce nové kodifikace trestního práva hmotného České republiky: sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2000
- MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-2310-5.
- MATOUŠEK, Oldřich, KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. 2.aktualiz.vyd. Praha: Portál, 2003. 200380-7178-771-X.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Práce s rizikovou mládeží*. 1.vyd. Praha: Portál, 1996, ISBN: 80-7178-089-8.
- NOVOTNÝ, Oto a kol. *Kriminologie*. 3.vyd. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-807357-376-8.
- SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, s.r.o., 2004. ISBN 80-86432-82-3.

SOTOLÁŘ Alexander, Púry František, Šámal Pavel. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 2000. ISBN 80-7179-350-7.

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Přípravné řízení trestní*. 2.vyd. Praha: C.H.Beck, 2003. ISBN 80-7179-741-3.

ŠÁMAL, Pavel. *K soudnictví ve věcech mládeže*. Trestněprávní revue. 2003, č. 9. s. 282.

ŠÁMAL, Pavel. *Probační a mediační služba*. Sociální politika. 2001, č. 5. s. 8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, s. r. o., 1999. ISBN 80-7178-214-9.

VÁLKOVÁ, Helena, DÜNKEL, F. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Leges, 1992.

VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander. *Restorativní justice - trestní politika pro 21. století?* Juristic, 2000, č. 1. str. 6.

VĚTROVEC, Vladislav a kol. *Nejvhodnější alternativy v trestním řízení s mladistvými pachateli*. Právo a rodina. 2003, č. 2. s. 15.

ZEZULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1643-4.

ZEZULOVÁ, Jana . *Postavení a úloha orgánu pověřeného péčí o mládež v trestním řízení*. Právo a rodina. 2002, č. 11. s. 16.

ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. 1.vyd. Dobrá Voda: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2002. ISBN: 80-86473-08-2.

ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminalita mládeže*. 1.vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2001. ISBN 80-7251-070-3.

ŽATECKÁ, Eva. *Probační a mediační služba dle platné právní úpravy*. Časopis pro právní vědu a praxi. 2004, č. 2, dostupné dne 15.9.2010 z <http://www.law.muni.cz/dokumenty/1931>.

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky. Staženo 2.7.2010, ASPI.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Staženo 2.7.2010, ASPI.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Staženo 2.7.2010, ASPI.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním. Staženo 2.7.2010, ASPI.

Zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě. Staženo 2.7.2010, ASPI.

Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství. Staženo 2.7.2010, ASPI.

Zákon č. 361/2009 Sb. o policii České republiky. Staženo 2.7.2010, ASPI.

Důvodová zpráva k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Staženo 2.7.2010, ASPI.

Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. Staženo 2.7.2010, ASPI.

Vyhláška federálního ministerstva zahraničních věcí č. 120/1976 Sb. o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Vyhláška federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o lidských právech a základních svobodách. Staženo 2.7.2010, ASPI.

Komentář ke statistickému vyhodnocení činnosti středisek PMS v ČR za rok 2004. Dostupné dne 11.5.2010 z: <http://na www.justice.cz>

Přehled použitých zkratk

tr. zákoník	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
tr. řád	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
ZSVM	zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
PMS	Probační a mediační služba
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1	37
Tabulka č. 2	38
Tabulka č. 3	66
Tabulka č. 4	66
Graf č. 1	35
Graf č. 2	37

12 Přílohy

Rozsudek č. 4

*Provinění: poškozování cizí věci
(sprejerství)*

ČESKÁ REPUBLIKA

ROZSUDEK JMÉNEM REPUBLIKY

Samosoudce Obvodního soudu pro Prahu 10, jako soudu pro mládež, rozhodl v hlavním líčení konaném dne 2. května 2005, v Praze, **takto**:

Obžalovaný

mladistvý M. K.

je v i n e n , ž e

v době od 19:00 hodin dne 25. 9. 2004 do 7:00 hodin dne 26. 9. 2004 v obci Nová Ves, okres Kolín, spolu s odděleně trestně stíhaným P. N. a nezletilým J. Š., na zeď přístavby domu čp.23 nastříkal autolaky ve spreji černé a bílé barvy tři nápisy v celkových rozměrech 2m², čímž poškozenému K. A. způsobil škodu 600,-Kč, a na podezdívku zahrady domu čp. 15 nastříkal stejnými autolaky šest nápisů o celkových rozměrech 6 m², čímž poškozenému A. C., způsobil škodu ve výši 1.800,-Kč,

t e d y : poškodil cizí věc tím, že ji postříkal barvou

č í m ž s p á c h a l

provinění dle § 6 odst. 1 zák. č. 218 / 2003 Sb. (dále jen ZSM) a § 257b odst. 1 tr. zákona,

a

a podle § 14 odst. 1, 2 ZSM za použití § 11 odst. 1 písm. a) ZSM **se podmíněně upouští od uložení trestního opatření na zkušební dobu jednoho roku.**

Podle § 14 odst. 2 ZSM a § 15 odst. 1 ZSM a § 18 odst. 1 písm. c) odst. 3 ZSM se mladistvému ukládá **výchovná povinnost vykonat bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost úklidovými pracemi v obvodu Prahy 10 v trvání 30 hodin.**

Podle § 14 odst. 2 ZSM a § 15 odst. 1 ZSM a § 18 odst. 1 písm. g) ZSM se mladistvému ukládá **výchovná povinnost podrobit se ve svém volném čase probačnímu resocializačnímu programu** v Komunitním centru Krok Praha 4, Rakovského 3138.

O d ů v o d n ě n í

Na základě provedeného dokazování vzal soud za prokázaný následující skutkový děj: Mladistvý se svými kamarády odděleně trestně stíhaným P. N. a nezletilým J. Š. jeli v předemtné době na návštěvu na chatu k jejich kamarádce T. Č., přičemž náhodně našli ve stodole spreje s barvou a napadlo je zpestřit si noc procházkou po vesnici při níž by si vyzkoušeli „sprejovat“ po různých plochách. Vyšli tedy pod záminkou pouhé procházky ven, T. Č. zanechali v chatě aniž by jí sdělili pravý důvod výletu a postupně vytvořili na zdech různých budov a ohrad ve Ždánicích řadu nápisů tak, jak je specifikováno ve výroku tohoto rozsudku. Při malování byli stále spolu a ve vytváření nápisů se o spreje průběžně střídali.

Mladistvý M.K. se k shora popsanému jednání doznal a uvedl, že šlo o hloupost, impulsivní rozhodnutí, přičemž dopředu nepřemýšlel zda je takové jednání trestné či není. Činu nyní skutečně lituje a nahradil činem způsobenou škodu, resp. třetinu škody, každému z poškozených a stejně tak učinili i jeho kamarádi P.N. a J. Š.. Do budoucna se obdobného jednání jistě vyvaruje.

Shora popsaný skutkový děj je prokazován, vedle doznání mladistvého, zejména výpovědí nezletilého J. Š. a svědka P.N., kteří oba jednání, jehož se s mladistvým společně dopustili, popsali naprosto shodně, včetně následné náhrady způsobené škody. Dále skutkový stav vyplývá z protokolu o ohledání místa činu z 26. 9. 2004 jehož součástí je i podrobná fotodokumentace jednotlivých nápisů. Konečně pak i z protokolu o vydání věci P.N. z 26. 9. 2004, když vydal spreje totožných barev jakými byly nastříkány předemtné nápisy.

Z vyjádření poškozeného A. C. z 23. 4. 2005 a potvrzení o převzetí částky z 18. 3. 2005 soud zjistil, že mladistvý M. K. nahradil poškozenému částku 600,-Kč přičemž tak učinili i J. Š. a P.N. a on považuje celou záležitost za uzavřenou, omluvu mladíků přijal a částka kterou obdržel mu jako náhrada škody plně postačuje.

Po takto provedeném dokazování má soud za prokázané, že mladistvý svým jednáním popsaným ve výrokové části tohoto rozsudku naplnil všechny znaky provinění dle § 6 ZSM a § 3 tr. zákona, tedy znak formální v podobě skutkové podstaty provinění dle § 257b odst. 1 tr. zákona (zvláštní případ poškozování), neboť poškodil cizí věc tím, že ji postříkal barvou. Pokud jde o subjektivní stránku provinění mladistvý dobře věděl, že plochy (zdi domů a zahrad) nejsou v jeho vlastnictví a jsou tak ve vztahu k němu věci cizí, přesto na ně bez svolení majitele svévolně stříkal sprejem barvy a tyto tak vědomě poškozoval a jde tedy z jeho strany o zavinění ve formě úmyslu přímého.

Rovněž objektivní stránku provinění má soud za naplněnou, když aplikací barvy na zeď mladistvý způsobil vznik škody na straně majitelů zdí – náklady na odstranění barev, přičemž příčinná souvislost jednání mladistvého a jeho následku je vzhledem ke shora uvedenému mimo jakoukoliv pochybnost.

Soud má zato, že skutkový stav věci byl zjištěn bez důvodných pochybností, když mladistvý se k tomuto doznává a s jeho doznáním pak zcela korespondují všechny ve věci provedené důkazy, které soud hodnotil jako věrohodné, když o pravosti a úplnosti listin neměl žádný známý důvod pochybovat a ve věci slyšení svědci vypovídali pod sankcí trestného činu křivé svědecké výpovědi a bez takového vztahu k mladistvému, který by odůvodňoval přitěžování či polehčování.

Mladistvý naplnil i materiální znak provinění spočívající ve společenské nebezpečnosti jeho jednání. Stupeň této nebezpečnosti je dán významem chráněných zájmů, které byly spácháním provinění dotčeny, zejména zájmem společnosti na ochraně majetku. Způsob provedení a následek činu pak úměrně koresponduje s typovou nebezpečností provinění, avšak okolnost činu společenskou nebezpečnost poněkud snižuje, když mladistvý jednal na základě náhlého rozhodnutí v partě kamarádů, nejedná se o pravidelného „sprejera“, který tráví většinu volného času sprejováním a pečlivou přípravou a následným focením výtvarům, jak je pro pachatele těchto provinění typické. Nebezpečnost je pak u mladistvého M. K. mírně zvyšována jeho osobou, když opisu rejstříku trestů z 25. 10. 2004, zprávy OSPOSD Praha 10 z 3. 3. 2005 a spisu Obvodního soudu pro Prahu 10, soud zjistil, že tento má kvalitní rodinné vazby, nicméně jeho jednání se projevuje jistou nevyzrálostí a neschopností domýšlet důsledky svých činů, což bylo i hlavní příčinou odsouzení mladistvého zdejším soudem dne 14. 6. 2004 pro provinění krádeže (dělal tzv. „zed“ druhému kamarádovi, který předváděl vnikání do vozu Trabant), kdy bylo upuštěno od uložení trestního opatření a na mladistvého se tak hledí jako by soudně trestán nebyl. U mladistvého tak soud neshledal žádnou přitěžující okolnost ve smyslu ustanovení § 34 tr. zákona a naopak shledal okolnost polehčující dle § 33 písm. j) tr. zákona, když se k jednání doznal a spolupracoval s orgány činnými v trestním řízení.

Při úvaze o druhu a výměře opatření ukládaných mladistvému soud hodnotil všechny okolnosti případu, jakož i okolnosti charakterizující osobu mladistvého, jak výše rozvedeno. Ze shora uvedených důvodů a s přihlédnutím k ustanovení § 9 odst. 1 ZSM a § 35 odst. 1 tr. zákona dospěl soud k závěru, že jsou dány podmínky § 14 odst. 1, 2 ZSM a § 11 odst. 1 písm. a) ZSM a lze upustit od uložení trestního opatření, a to přesto, že jednou již bylo upuštěno od uložení trestního opatření, neboť dle názoru soudu je hlavním příčinou zavadového jednání mladistvého jeho nevyzrálost a náklonnost k partě. Pouhé upuštění od uložení trestního opatření bez dalšího je pak zjevně nedostatečné, když nevedlo u mladistvého k nápravě a proto soud upustil od uložení trestního opatření

podmíněně na zkušební dobu jednoho roku, což bude pro mladistvého dostatečnou motivací aby korigoval své jednání a přesvědčil soud vedením řádného života ve zkušební době, že si uvědomil vážnost situace, závadovost svého jednání a nemožnost pokračovat v dosavadním životním stylu. Protože jak zmíněno příčinou jednání mladistvého je nevyzrálost uložil mu soud dle § 14 odst. 2 ZSM, § 15 odst. 1 ZSM a § 18 odst. 1 písm. g) ZSM současně výchovnou povinnost podrobit se ve zkušební době ve volném čase probačnímu resocializačnímu programu a to v Komunitním centru Krok, s kterým již mladistvý navázal kontakt a jenž doporučila i kurátorka OSPOD Praha 10. Jako doplnění a pomoc změnám životních návyků soud mladistvému dle § 14 odst. 2 ZSM, § 15 odst. 1 ZSM a § 18 odst. 1 písm. c), odst. 3 ZSM uložil výchovnou povinnost vykonat bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost úklidovými pracemi v obvodu Praha 10, v trvání 30 hodin aby si výkonem práce ve volném čase upevnil pracovní návyky a smysl pro řád a plnění povinností, uvědomil si náročnost vytvoření jakékoliv hodnoty prací a vyvaroval se tak do budoucna ničení výsledku práce jiných. Splnění uvedených povinností pak bude dle názoru soudu dostačující pro nastartování změn v životě mladistvého a pokud budou dodrženy a mladistvý současně povede i jinak řádný život, zejména se vyvaruje páchaní provinění a přestupků, bude možno po uplynutí zkušební doby uzavřít, že se mladistvý osvědčil a ukládání trestního opatření není, pro dosažení účelu trestního řízení, nutné. V opačném případě, tedy pokud mladistvý nepovede řádný život ve shora naznačeném smyslu, bude trestní opatření uloženo.

Poučení: Proti tomuto rozsudku lze podat odvolání do 8 dnů ode dne doručení jeho písemného vyhotovení k Městskému soudu v Praze prostřednictvím soudu zdejšího. Rozsudek může odvoláním napadnout státní zástupce pro nesprávnost kteréhokoli výroku, obžalovaný (mladistvý a jeho zákonný zástupce) pro nesprávnost výroku, který se ho přímo dotýká a poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody, pro nesprávnost výroku o náhradě škody. Osoba oprávněná napadat rozsudek pro nesprávnost některého výroku může jej napadat také proto, že takový výrok učiněn nebyl, jakož i pro porušení ustanovení o řízení předcházejícím rozsudku, jestliže toto porušení mohlo způsobit, že výrok je nesprávný nebo že chybí. Odvolání musí být ve lhůtě k jeho podání nebo v další lhůtě k tomu stanovené předsedou senátu soudu prvního stupně odůvodněno tak, aby bylo patrné, ve kterém výroku je rozsudek napadán a jaké vady jsou vytýkány rozsudku nebo řízení, které rozsudku předcházelo. Státní zástupce je povinen v odvolání uvést, zda je podává, byť i zčásti, ve prospěch nebo neprospěch obžalovaného. Odvolání nemůže účinně podat ten, kdo se tohoto práva výslovným prohlášením před soudem vzdal.

V Praze dne 2. května 2005

samosoudce